

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ХОРОВОГО ДИРИГУВАННЯ
УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
(ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА УКРАЇНИ)
РІВНЕНСЬКА ЄПАРХІЯ

НАТАЛІЯ ІВАНИК

ВСЕНІЧНА

*Навчальний посібник для студентів
вищих та середніх мистецьких навчальних закладів*

**м. Рівне
ПП Лапсюк
2019**

Рекомендовано Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету як навчальний посібник для студентів вищих та середніх мистецьких навчальних закладів (витяг з протоколу № 1 від 31.01.2019 р.)

Консультант з догматичних питань: *кандидат богослів'я, протоієрей **Віталій Лотоцький**.*
Музичний редактор: *регент архієрейського хору ЗНАМЕННЯ (м. Рівне)
протодиякон **Володимир Іваник**.*
Редактор: *завідувач кафедри музичного фольклору Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету,
заслужений діяч мистецтв України, професор **Богдан Столярчук**.*

Рецензенти:

***Надія Супрун-Яремко** – доктор мистецтвознавства, професор кафедри музичної фольклористики
Львівської Національної музичної Академії ім. М. Лисенка;*

***Ярослав Сверлюк** – доктор педагогічних наук, професор кафедри духових та ударних
інструментів, директор Інституту мистецтв Рівненського державного
гуманітарного університету.*

Комп'ютерний набір – ***Володимир Іваник***

Коректор хорових партитур – ***Жанна Рибак***

Відповідальний за випуск – ***Володимир Лапсюк***

Навчальний посібник виданий з благословення
архієпископа Рівненського і Острозького Іларіона

Видання здійснено коштом

міського бюджету відповідно до «Програми підтримки книговидання місцевих авторів
та популяризації української книги в м. Рівне на 2016-2020 рр.»

Н.М. Іваник

I-19 ВСЕНІЧНА. Навчальний посібник для студентів вищих та середніх мистецьких навчальних закладів. – Рівне: ФОП Лапсюк В.А., 2019. – 120 с.

ISBN 978-617-7058-70-9

Призначено для використання у навчальному процесі студентами диригентсько-хорових відділень вищих та середніх мистецьких навчальних закладів, а також рекомендовано хоровим диригентам, регентам, клірикам та любителям хорового мистецтва

УДК 784.1 : 783 (075.8)

Слово архієпископа Рівненського і Острозького Іларіона

«Наповнюйтеся Духом, повчаючи самі себе псалмами та славословленнями і піснеспівами духовними, співаючи і прославляючи в серцях ваших Господа»

(Еф. 5,18-19)

Церковний спів займає важливе місце в житті кожного християнина і його особистому досвіді Богоспівкування, адже кожен з нас, переступивши поріг храму, відчуває його особливу духовну атмосферу, яку створюють, в тому числі, й мелодійні церковні піснеспіви. Про це нам ось уже впродовж 1030 років нагадують послі святого рівноапостольного князя Володимира, які, приїхавши до Константинополя і відвідавши богослужіння, промовили: «Не знаємо, де ми були, чи на небі чи на землі», адже людське серце, яким би воно зачерствілим не було, відчуває особливу благодать Божу, що лине з уст співців із серця композиторів, бо для створення духовного твору потрібна людина духовна.

До них ми можемо віднести регента архієрейського хору «Зна́мення» матінку Наталію Іваник, яка впродовж 20 років разом з отцем-протодіяконом Володимиром Іваником творять церковно-хорову історію Рівненщини. Цей невеликий за часом період сповнений багатьма перемогами і досягненнями. Важливою складовою кожного духовного твору є особистість композитора, який спочатку «виношує», а потім передає свій внутрішній досвід переживання на нотному стані. Саме тому, маючи можливість спілкування з людьми, які наповнюють храми, з одного боку, та з професійними митцями – з іншого, Наталії Іваник вдається розкрити у хоровому багатоголосному звучанні зміст молитвослів'я та створювати ауру щирого релігійного одкровення. Добре розуміючи природу хорового співу, регент-композиторка продовжує всесвітньо відому націо-

нальну церковно-співочу традицію, розвиваючи та примножуючи її найцінніші надбання.

Для свого утвердження Помісна Українська Православна Церква потребує наполегливої праці, відданості, подвигу і на творчій композиторській «ниві». Проте, зберігаючи канонічну непорушність візантійської церковно-пісенної традиції, додаючи національної своєрідності, й на цьому рівні своєї музично-естетичної неповторності, твори композиторів стають сакральними виразниками релігійних переконань кожного православного християнина.

І тому книга «Всенічна» матінки Наталії Іваник стане достойним доробком в утвердженні українського хорового мистецтва, бо саме богослужіння всенічної дає можливість християнину пережити події земного життя всього людства, залишивши буденність і піклування. Всенічне бдіння завжди передує літургії, головному богослужінню Церкви. І якщо літургія за своїм таємничо-духовним змістом символізує Царство майбутнього життя, вічне Царство Боже (хоча цим значенням літургія не обмежується), то всенічне богослужіння символізує те, що йому передує, історію Старого і Нового Завітів.

До творення піснеспівів всенічної зверталися українські композитори різних поколінь, хто працював у жанрі церковної музики, проте надзвичайно цікавою є практика сучасних митців, котрі, творячи у сьогоденні, розуміють, що їхню працю по-справжньому оцінить Бог, бо для Нього ми співаємо і Йому Єдиному служимо.

*архієпископ Рівненський
і Острозький
+ Заріон*

МУЗИЧНА ЗАГРАВА ВІЧНОГО СВІТЛА ЦАРСТВА НЕБЕСНОГО

Всенічна є особливим видом богослужіння у Православ'ї, яке складається з молитв, призначених для читання і співу. На *Всенічному бдінні*, як ще називають цей вид служби, у специфічний і символічний спосіб відтворюється хронологія старозавітних часів: створення світу, гріхопадіння перших людей, вигнання їх із раю, покаяння та їх молитва про спасіння, надія людей, згідно з обітницею Бога, на Спасителя, і виконання цієї обітниці.

Таке богослужіння для віруючих створює своєрідний ореол краси, що асоціюється із сонцем, котре заходить, й ніби обертає думки, направляючи їх на молитовний роздум про прийдешній день і про вічне світло Царства Небесного. Таким чином, всенічне бдіння стає богослужбовою гранню між минулим днем і днем прийдешнім.

В культовій обрядовості Православної Церкви цей вид богослужіння відправляється за встановленим чином, у відповідності до якого здійснюється у чітко визначених часових рамках – від заходу сонця до світанку – цілу ніч на Великдень, або звечора напередодні неділі, чи тих свят, що особливо відзначаються (дванадесяті, великі та храмові церковні свята).

У наш час такі служби, що тривають усю ніч, відправляються тільки в окремих монастирях, зокрема на Афоні. У приходських храмах *Всенічна* зазвичай здійснюється скорочено, проте таке богослужіння є завжди надзвичайно урочистим. Ця урочистість великою мірою зумовлюється його музичною компонентою, що стала невід'ємною складовою цього виду культової обрядовості у Православ'ї й українському його різновиді також.

Вітчизняні композитори усіх поколінь, для яких жанр церковної музики став головним естетичним мірилом їх світоглядно-життєвих переконань і цінностей, активно вдавалися до створення авторських музично-естетичних моделей всенічного богослужіння. Та й велика когорта сучасних композиторів, для яких потреба працювати у цьому жанрі вмотивовано стає життєво необхідною, також не залишає поза своєю професійною увагою такий специфічний вид сакрального музикування як *всенічна*, яка, в сенсі її композиторського опрацювання, складає цікавість для великої кількості практикуючих регентів сьогодення на рідних теренах. Вагоме місце серед них займає заслужений діяч мистецтв України, кавалер Орденів Святої великомучениці

Варвари та Кирила і Мефодія Наталія Миколаївна Іваник, регент архієрейського хору Свято-Воскресенського собору Рівненської єпархії Православної Церкви України, старший викладач кафедри хорового диригування Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, навчальний посібник «Всенічна» якої представляємо.

Особливістю цього видання є намагання його авторки окрім наповнення всенічної, як цілісного музичного циклу, задіяного у богослужінні, що об'єднує вечірню та ранню, вдатися до методичних порад, адресованих молодим регентам, щодо музичного трактування окремих епізодів піснеспівів псалмодійного типу, особливо у частині специфіки їх метроритмічних побудов. До пропонованого збірника включені авторські сакральні композиції, що складають мистецьку цінність для національного Православного богослужбового музикування, як різновиду української хорової культури. Невід'ємною складовою доробку Наталії Іваник є словник регента, як базова «субстанція» понятійно-категоріального надбання специфічної сфери діяльності людини – культового обрядового музикування, адаптованого до української православної традиції.

Музичний матеріал видання впорядкований згідно богослужбового чину на тексти «Часослова» (2000 р.), «Молитовника» (2001р.) та «Псалтиря» (2001р.) видавничого відділу Православної Церкви України й прокоментований на рівні його сакральності-смісловості організації.

Гадаємо, що представлений авторський доробок «Всенічна» Наталії Іваник стане корисним для регентів церковних хорів тих храмів, де богослужіння відправляються українською мовою, для здобувачів освіти й викладачів тих освітніх закладів, профіль яких пов'язується із спеціалізаціями: «хорове диригування», «регент церковного хору» тощо, а також для аматорів сакрального музикування (майбутніх регентів, що здобувають відповідну профільну освіту, спеціально не підготовлених співаків церковних хорів, любителів сакральної музики).

Водночас видання Наталії Іваник «Всенічна» є самодостатнім мистецьким доробком у сфері української національної сакральної хорової культури, очевидна цінність якого є непересічною, адже представлений музичний матеріал допоможе якісно збагатити нішу музично-естетичного простору, що формується у системі координат новоствореної Православної Церкви України на сучасному етапі національного відродження рідного краю.

Ігор ХАРИТОН,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри хорового диригування
Інституту мистецтв Рівненського
державного гуманітарного університету,
заступник голови Рівненського обласного відділення
Національної всеукраїнської музичної спілки.

10

ду - же. Бла - го - сло - вен - - - - - є - си.

ду - же. Бла - го - сло - вен - - - - - є - си

12

Гос - по - ди. бла - го - сло - вен - - - - - є - си Гос - по - ди. На про - слав - лен - - - - -

Гос - по - ди, Гос - по - ди. На про - слав - лен - - - - -

Гос - по - ди, Гос - по - ди.

15

ня і у ве - ли - ку кра - су зо - дяг - нув - ся Ти.

ня і у ве - ли - ку кра - су зо - дяг - нув - ся Ти.

17

Бла - го - сло - вен є - си, Гос - по - ди. бла - го - сло - вен є - си Гос - по - ди.

Бла - го - сло - вен є - си Гос - по - ди. Гос - по - ди, Гос по - ди.

20

на го - рах ста - нуть во - ди, на го - рах ста - нуть во - ди. на го - рах ста - нуть во - ди.

на го - рах ста - нуть во - ди, на го - рах ста - нуть во - ди. на го - рах ста - нуть во - ди.

во - ди.

24

Див - ні ді - ла Тво - ї, Гос - по - ди. див - ні ді - ла Тво - ї, Гос - по - ди.

Див - ні ді - ла Тво - ї, Гос - по - ди. Гос - по - ди, Гос по - ди.

27

прой - дуть во - ди.

Між го-ра-ми прой-дуть во-ди, прой - дуть, прой-дуть во-ди.

Між го-ра - ми прой-дуть во-ди, прой - дуть, прой-дуть во-ди.

прой - дуть во - ди.

31

Гос - по - ди.

Див - ні ді - ла Тво-ї, див - ні ді - ла Тво-ї, Гос-по-ди.

Див - ні ді - ла Тво-ї, Гос - по - ди. по-ди.

Гос - по - ди, Гос - по - ди.

34

Все пре - муд - ро со-тво-рив є - си, со-тво - рив є - си.

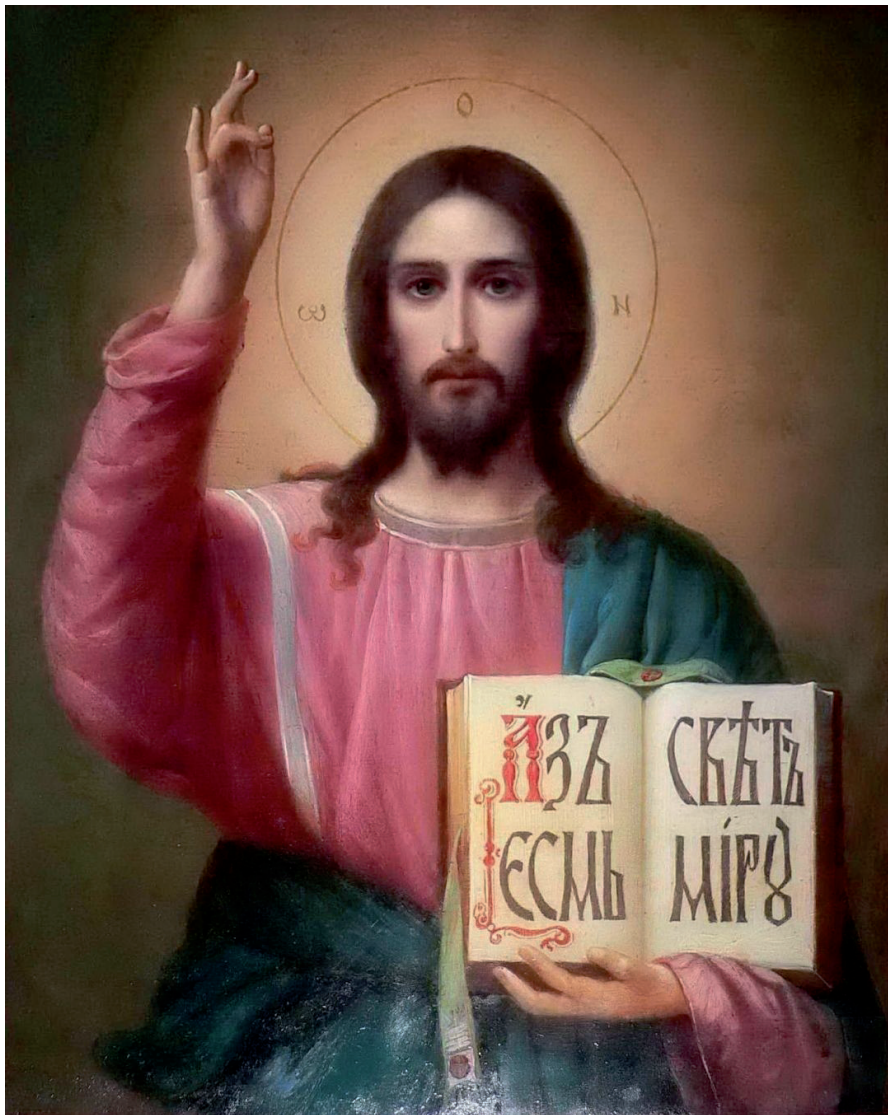
Все пре - муд - ро со-тво-рив є - си, со-тво - рив є-си.

37

rit.

Сла - ва То - бі, Го - спо - ди, що ство - рив у - се, що ство - рив у - се.

Сла - ва То - бі, Го - спо - ди, що ство - рив у - се, що ство - рив у - се.



Велика єктенія

Наталія Іваник

Молитовно

1 2 3

S
A
T
B

Го-спо-ди, по-ми - луй. Го-спо-ди, по-ми - луй. Го-спо-ди, по-ми - луй.

4 5

Го - спо-ди, по - ми - луй. Го - спо-ди, по - ми - луй.

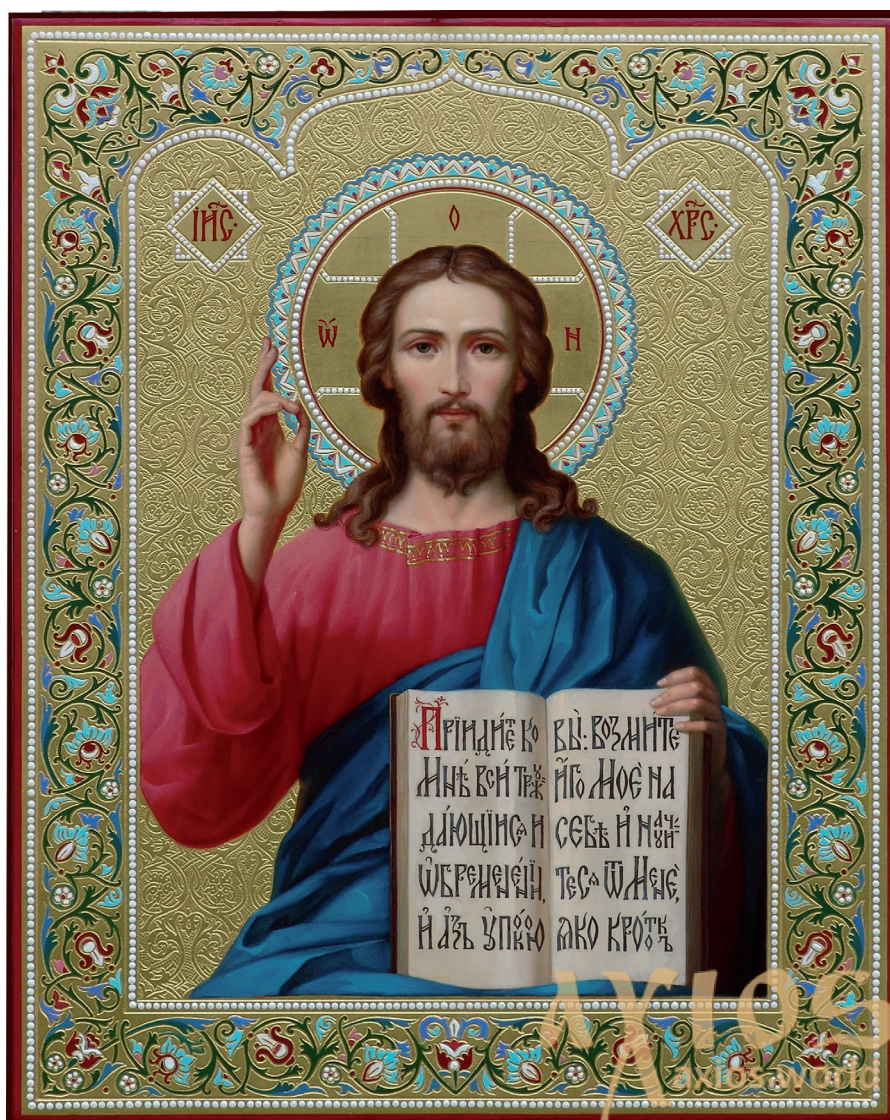
6 7

Го - спо-ди, по - ми - луй. Го - спо-ди, по - ми - луй.

12 8

Го - спо - ди, по - ми - луй. То - бі, Го - спо - ди.

Го - спо - ди, по - ми - луй. То - бі, Го - спо - ди.



Блажен муж

Наталія Іваник

Con moto

The musical score is written for SATB voices and piano accompaniment. It is in the key of B-flat major and 4/4 time. The tempo is marked 'Con moto'. The score is divided into three systems, each starting with a measure number (3, 6, and 9). The lyrics are in Ukrainian and describe the blessed man who does not walk in the way of the unrighteous.

System 1 (Measures 3-5):

Soprano (S): Бла - жен — муж, а - ли - лу - я, що не йде на
Alto (A): Бла - жен — муж, а - ли - лу - я, що не йде на
Tenor (T): Бла - жен — муж, а - ли - лу - я, що не йде на
Bass (B): Бла - жен — муж, а - ли - лу - я, що не йде на

System 2 (Measures 6-8):

Soprano (S): ра - ду не - че - сти - вих. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Бо
Alto (A): ра - ду не - че - сти - вих. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Бо
Tenor (T): ра - ду не - че - сти - вих. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Бо
Bass (B): ра - ду не - че - сти - вих. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Бо

System 3 (Measures 9-12):

Soprano (S): зна - є Го-сподь путь пра - вед - них і путь не-чес-ти-вих за - ги-не. А-ли-
Alto (A): зна - є Гос-подь путь пра - вед - них і путь не-чес-ти-вих за - ги-не. А-ли-
Tenor (T): зна - є Гос-подь путь пра - вед - них і путь не-чес-ти-вих за - ги-не. А-ли-
Bass (B): зна - є Гос-подь путь пра - вед - них і путь не-чес-ти-вих за - ги-не. А-ли-

10

лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Служіть Го-спо-де-ві зі стра - хом і ра-

лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Служіть Го-спо-де-ві зі стра - хом і ра-

14

дій-те Йо-му з тре-пе-том. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Вос-крес-ни,

дій-те Йо-му з тре-пе-том. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Вос-крес-ни,

18

Го - спо - ди, і спа - си ме-не Бо - же мій. А-ли - лу - я, а - ли-лу - я, а - ли -

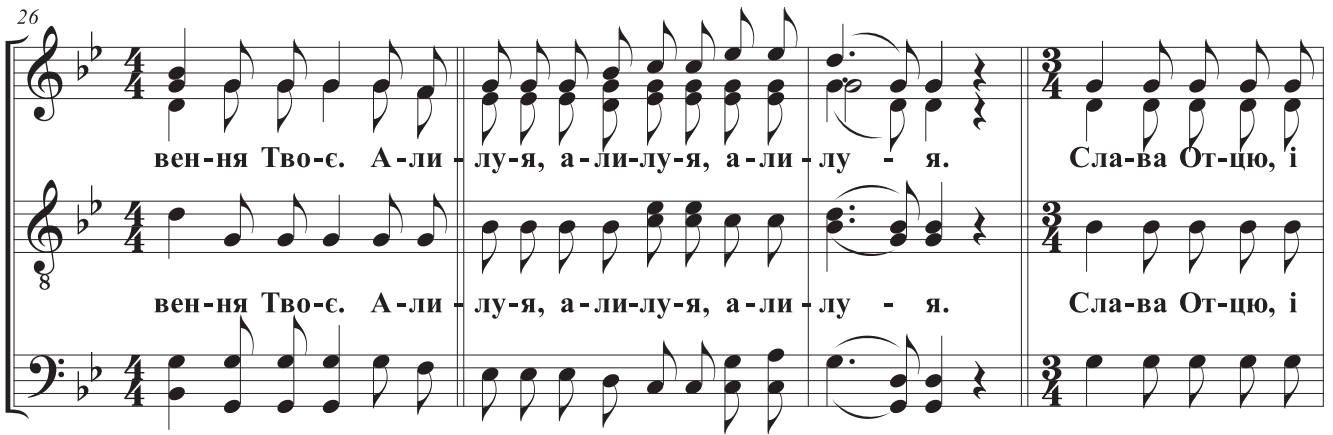
Го - спо - ди, і спа - си ме-не Бо - же мій. А-ли - лу - я, а - ли-лу - я, а - ли -

22

лу - я. Гос - под-нім є спа-сін - ня і на лю - дей Тво-їх бла-го-сло-

лу - я. Гос - под-нім є спа - сі - ня і на лю - дей Тво-їх бла-го-сло-

26



вен-ня Тво-є. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я. Сла-ва От-цю, і

вен-ня Тво-є. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я. Сла-ва От-цю, і

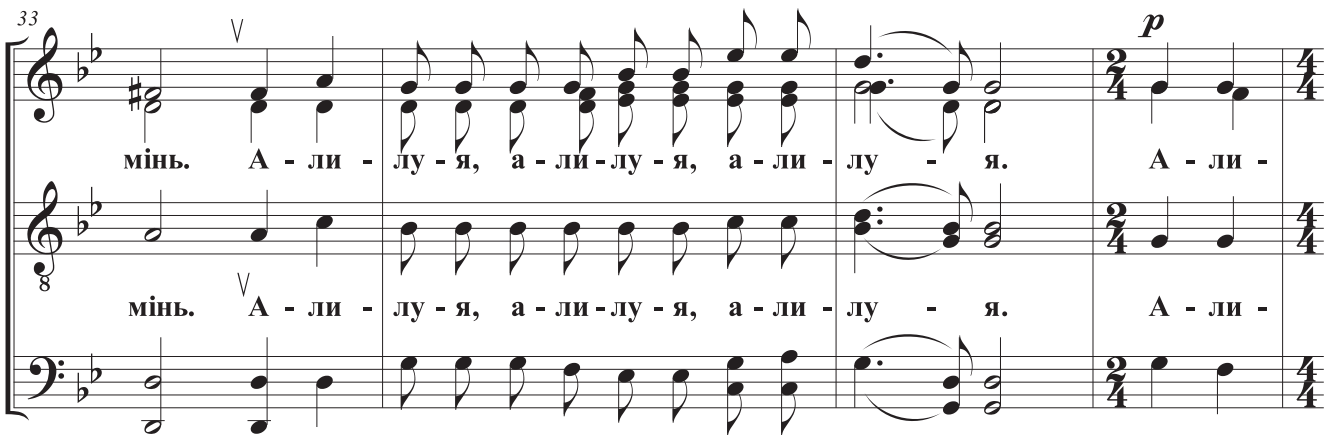
30



Си-ну, і Свя-то-му Ду-ху, і ни-ні, і по-всьяк час, і на ві-ки ві-ків. А -

Си-ну, і Свя-то-му Ду-ху, і ни-ні, і по-всьяк час, і на ві-ки ві-ків. А -

33



мінь. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я. А-ли-

мінь. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я. А-ли-

37



лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я, сла-ва То-бі Бо-же. А-ли-

лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу-я, сла-ва То-бі Бо-же. А-ли-

Світе тихий

Наталія Іваник

Dolce
pp

S
Сві - те ти - хий Свя - те ти - хий Свя - то - ї

A
Сві - те ти - хий

T
pp
Сві - те ти - хий Свя - то - ї

B

4
сла - ви Без - смер - тно - го От - ця не - бес - но - го, Свя -

6
то - го Бла - жен - но - го, І - су - се Хрис - те, прий -

mf *p*

то - го Бла - жен - но - го, І - су - се Хрис - те, прий -

8 *mf* *p*

шов-ши на за-хід сон-ця, ба - чив-ши світ-ло ве - чі - рнє, ос-

шов-ши на за-хід сон-ця, ба - чив-ши світ-ло ве - чі - рнє, ос-

11 *mf* *mf*

пі-ву-єм От-ця і Си - на, і Свя-то - го Ду - ха, Бо - га. До -

пі-ву-єм От-ця і Си - на, і Свя-то - го Ду - ха, Бо - га. До -

15

стой - ний є - си в у - сі ча - си ос - пі - ва - ним бу - ти го - ло -

стой - ний є - си в у - сі ча - си ос - пі - ва - ним бу - ти го - ло -

са-ми пре-по-доб-ни-ми, Си-ну Бо-жий, що жит-тя да - єш, то - му_

са-ми пре-по-доб-ни-ми, Си-ну Бо-жий, що жит-тя да - єш, то - му

rit.
світ Те - бе сла - вить.

світ Те - бе сла - вить.

Потрійна єктенія

(На основі наспіву Корецького монастиря)

Наталія Іваник

1

S
A
T
B

Гос - по - ди, по - ми - луй. Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, по - ми - луй. Гос - по - ди, по - ми - луй.

2

3

S
A
T
B

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

4

S
A
T
B

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

5

S
A
T
B

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, поми - луй, Гос - по - ди, по - ми - луй.

9 6

S
A
T
B

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

11 7

S
A
T
B

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

13 8

S
A
T
B

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

Гос - поди, поми - луй, Гос-поди, поми-луй, Гос-по-ди, по-ми - луй.

15

S
A
T
B

А - - - мінь.

А - - - мінь.

А - - - мінь.

Благальна єктенія

Наталія Іваник

З надією

1 2

S A
Господи, по-ми - луй. Господи, по-ми - луй.

T
Господи, по-ми - луй. Господи, по-ми - луй.

B
Господи, по-ми - луй. Господи, по-ми - луй.

5 3 4

Господи, по-ми - луй. Господи, по-ми - луй.

Господи, по-ми - луй. Господи, по-ми - луй.

10 5 6 7

По - дай, Го - спо - ди. По - дай, Го - спо - ди. По - дай, Го - спо - ди.

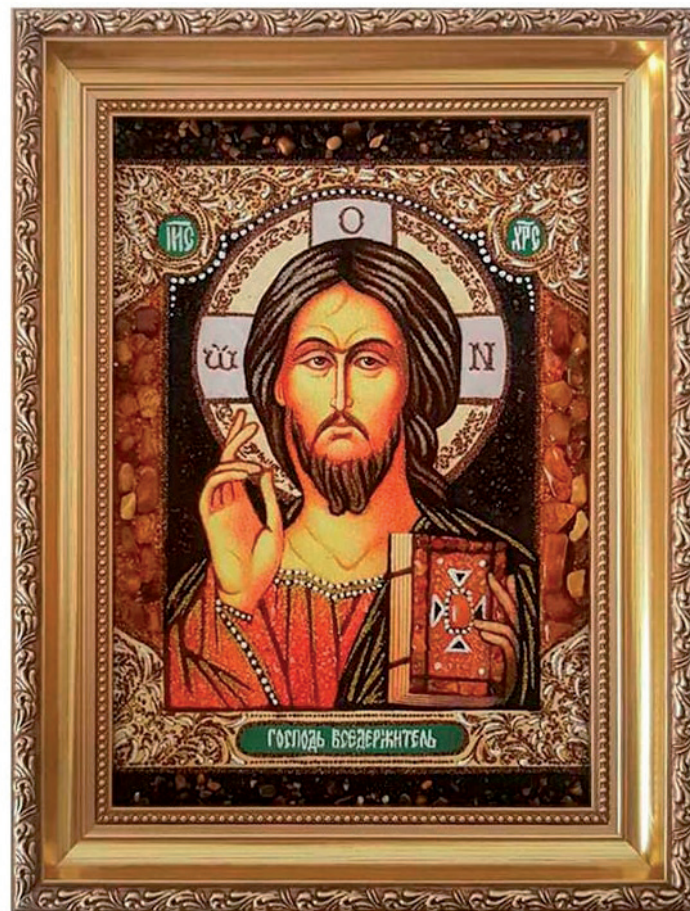
По - дай, Го - спо - ди. По - дай, Го - спо - ди. По - дай, Го - спо - ди.

16 8

S
A
T
B

По-дай, Го - спо - ди. То - бі, Го - спо - ди. А - мінь.

По- дай, Го - спо - ди. То - бі, Го - спо - ди. А - мінь.



Нині відпускаєш

Наталія Іваник

Tranguillo

Solo Baritono

mf

Ни - ні від-пус-ка - єш ра - ба Тво-є-го, Вла -

S

mp

Ни - ні від - пус - ка - єш ра - ба, Вла -

A

T

mp

8

Ни - ні від - пус - ка - єш ра - ба, Вла -

B

4

Solo Bar.

ди - ко, за сло - вом Тво-їм з ми - ром. Бо по-ба - чи-ли

S

ди - ко, за сло - вом Тво-їм з ми - ром. Бо по-ба - чи-ли

A

T

8

ди - ко, за сло - вом Тво-їм з ми - ром. Бо по-ба - чи-ли

B

8

Solo Bar. o - чі мо - ї спа - сін - ня Тво - є, що Ти при - го - ту -

S o - чі мо - ї спа - сін - ня Тво - є, що Ти при - го - ту -

A o - чі мо - ї спа - сін - ня Тво - є, що Ти при - го - ту -

T o - чі мо - ї спа - сін - ня Тво - є, що Ти при - го - ту -

B o - чі мо - ї спа - сін - ня Тво - є, що Ти при - го - ту -

11 *rit.*

Solo Bar. вав пе - ред ли - цем всіх лю - дей.

S вав пе - ред ли - цем всіх лю - дей. *f* Світ - ло на од - кро -

A вав пе - ред ли - цем всіх лю - дей. *f* Світ - ло на од - кро -

T вав пе - ред ли - цем всіх лю - дей. *f* Світ - ло на од - кро -

B вав пе - ред ли - цем всіх лю - дей. *f* Світ - ло на од - кро -

16

Solo Bar.

f *rit.*

і сла - ву лю - дей Тво - їх, Із -

S

mf

вен - ня на - ро - дам, сла - ву лю - дей, Із -

A

mf

T

вен - ня на - ро - дам, сла - ву лю - дей, Із -

B

22

Solo Bar.

ра - ї - ля.

S

ра - ї - ля.

A

T

ра - ї - ля.

B

Богородице Діво, радуйся

Наталія Іваник

Сонячно

Solo Soprano

Bo - go - ro - di - ce Ді - во, ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на Ма -

S
A
Bo - go - ро - ди - це Бо - го - ро - ди - це ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на Ма -

T
B
Бо - го - ро - ди - це

3

рі - є, Гос - подь з То - бо - ю. Бла - го - сло - вен - на Ти в жо -

pp

рі - є, Гос - подь з То - бо - ю. Бла - го - сло - вен - на в жо -

Ти в жо -

6

нах і бла - го - сло - вен плід у - тро - би Тво - є - ї, бо

нах і бла - го - сло - вен плід ут - ро - би Тво - є - ї, бо

нах

9

Ти по - ро - ди - ла Спа - са душ на - - - ших.

Ти по - ро - ди - ла Спа - са душ на - - - ших.

по - ро - ди - ла



РАННЯ

Мале славослів'я

Наталія Іваник

Moderato

f

S
A

Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на зем - лі мир, між людь - ми бла-го-во -

T

f

8

Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на зем - лі мир, між людь - ми бла-го-во -

B

5

лін - ня. Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на зем - лі мир, між людь -

лін - ня. Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на зем - лі мир, між людь -

9

ми бла-го-во - лін - ня. *f* Сла - ва в виш - ніх Бо - гу і на зем -

ми бла-го-во - лін - ня. *f* Сла - ва в виш - ніх Бо - гу і на зем -

13

S
A
T
B

лі мир, між людь - ми бла - го - во - лін - ня.

лі мир, між людь - ми бла - го - во - лін - ня.

17

S
A
T
B

tr Гос - по - ди, ус - та мо - ї від - крий, і ус - та мо -

tr Гос - по - ди, ус - та мо - ї від - крий, і ус - та мо -

20

S
A
T
B

ї спо - віс - тять хва - лу Тво - ю. Гос - по - ди, ус - та мо - ї від -

ї спо - віс - тять хва - лу Тво - ю. Гос - по - ди, ус - та мо - ї від -

24

S
A
T
B

f крий і ус - та мо - ї спо - віс - тять хва - лу Тво - ю.

f крий і ус - та мо - ї спо - віс - тять хва - лу Тво - ю.

rit.

Хвалить ім'я Господнє

Наталія Іваник

Maestoso

S
Хва-літь і - м'я Гос-под - нє, хва - літь, ра-би Гос - по-да. А-ли-

A
Хва-літь і - м'я Гос-под - нє, хва - літь, ра-би Гос - по-да. А-ли-

T
Хва-літь і - м'я Гос-под - нє, хва - літь, ра-би Гос - по-да. А-ли-

B
Хва-літь і - м'я Гос-под - нє, хва - літь, ра-би Гос - по-да. А-ли-

5
S
лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Бла-го-сло-вен Гос - подь від Сі - о - ну, що жи-

A
лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Бла-го-сло-вен Гос - подь від Сі - о - ну, що жи-

T
лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Бла-го-сло-вен Гос - подь від Сі - о - ну, що жи-

B
лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Бла-го-сло-вен Гос - подь від Сі - о - ну, що жи-

10
S
ве в Є-ру-са - ли - мі. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Про-слав-ляй-те

A
ве в Є-ру-са - ли - мі. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Про-слав-ляй-те

T
ве в Є-ру-са - ли - мі. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Про-слав-ляй-те

B
ве в Є-ру-са - ли - мі. А-ли-лу-я, а-ли-лу-я, а-ли-лу - я. Про-слав-ляй-те

15

S
Гос - по - да, бо Він Бла - гий, бо по - ві - ки ми - лість Йо - го. А - ли -

A

T
Гос - по - да, бо Він Бла - гий, бо по - ві - ки ми - лість Йо - го. А - ли -

B

18

S
лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Про - слав - ляй - те Бо - га Не - бес - но - го, бо по - ві - ки

A

T
лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. Про - слав - ляй - те Бо - га Не - бес - но - го, бо по - ві - ки

B

22

S
ми - лість Йо - го. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. *Rallentando* *f*

A

T
ми - лість Йо - го. А - ли - лу - я, а - ли - лу - я, а - ли - лу - я. *f*

B

Величає душа моя Господа

Наталія Іваник

1

Solo Alto

Ве-ли - ча - є ду-ша мо-я Го - спо - да, і зра-дів дух мій у Бо - зі,

S
A
T
B

Ве-ли - ча - є ду-ша мо-я Го-спо-да, і зра - дів дух мій у

Ве-ли - ча - є ду-ша мо-я Го-спо-да, і зра - дів дух мій у

4

Solo Alto

Спа - сі мо - їм.

Спа - сі мо - їм. Че - сний - шу від хе - ру - ви - мів,

Спа - сі мо - їм. Че - сний - шу від хе - ру - ви - мів,

7

і незрівнянно слав - ній - шу від Се - ра - фи - мів, що без іс -

і незрівнянно слав - ній - шу від Се - ра - фи - мів, що без іс -

9

тлін-ня Бо-га Сло-во по-ро - ди - ла, су - шу Богороди-цю, Те - бе ве - ли -

8

тлін-ня Бо-га Сло-во по-ро - ди - ла, су - шу Богороди-цю, Те - бе ве - ли -

12

Solo Alto

2

Бо - згля-нув-ся на сми-рен-ня ра - би Сво - є - ї,
ча - є-мо. Згля - нув-ся на сми - рен - ня ра-би Сво - є - ї,

8

ча - є-мо. Згля - нув-ся на сми - рен - ня ра-би Сво - є - ї,

17

Solo Alto

ось бо від - ни - ні у - бла - жа - ти-муть ме - не всі ро - ди.
від - ни - ні у - бла - жа - ти-муть ме - не всі ро - ди. Че -

8

від - ни - ні у - бла - жа - ти-муть ме - не всі ро - ди. Че -

20

сній-шу від хе - ру - ви - мів, і не-зрів - нян-но слав-ній-шу від Се-ра -
сній-шу від хе - ру - ви - мів, і не-зрів - нян-но слав-ній-шу від Се-ра -

23

фи - мів, що без іс - тлін-ня Бо - га Сло - во по - ро - ди - ла,
фи - мів, що без іс - тлін-ня Бо - га Сло - во по - ро - ди - ла,

26

су - шу Бо - го - ро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.
су - шу Бо - го - ро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.

28 **3**

Solo Alto

Бо вчи - нив мені велич Всемогутній, і Свя - те І - мя Йо - го,
Бо вчи - нив мені велич Всемогутній, і Свя - те І - м'я Йо - го,
Бо вчи - нив мені велич Всемогутній, і Свя - те І - м'я Йо - го,

31
Solo Alto

і ми-лість Його в ро - ди ро-дів на тих, що бо - ять-ся Йо-го.

і ми-лість Його в ро - ди ро-дів на тих, що бо - ять-ся Йо-го. Че -

і ми-лість Його в ро - ди ро-дів на тих, що бо - ять-ся Йо-го. Че -

33

сній-шу від хе - ру - ви - мів, і не-зрівнян-но слав-ній-шу від Се-ра -

сній-шу від хе - ру - ви - мів, і не-зрівнян-но слав-ній-шу від Се-ра -

37

фи - мів, що без іс - тлін - ня Бо - га Сло - во по - ро -

фи - мів, що без іс - тлін - ня Бо - га Сло - во по - ро -

39

ди - ла, сущу Богоро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.

ди - ла, сущу Богоро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.

42

Solo Alto

Со - тво - рив дер - жа - ву си - ло - ю Сво - є - ю, роз - сі - яв гор - дих у

Со - тво - рив дер - жа - ву си - ло - ю, роз - сі - яв гор - дих у

Со - тво - рив дер - жа - ву си - ло - ю, роз - сі - яв гор - дих у

46

Solo Alto

по - мис - лах сер - дець їх.

по - мис - лах сер - дець їх. Че - сній - шу від хе - ру - ви - мів,

по - мис - лах сер - дець їх. Че - сній - шу від хе - ру - ви - мів,

49

і незрівнянно слав - ній - шу від Се - ра - фи - мів, що без іс -

і незрівнянно слав - ній - шу від Се - ра - фи - мів, що без іс -

51

тлін-ня Бо-га Сло-во по-ро - ди - ла, су - щу Богороди - цю, Те - бе ве - ли -

тлін-ня Бо-га Сло-во по-ро - ди - ла, су - щу Богороди-цю, Те - бе ве - ли -

54

Solo Alto

5

Ски-нув силь-них з престо-лів і під-ніс сми - рен - них,

ча - є-мо. Ски-нув силь-них з престо-лів і під-ніс сми - рен - них,

ча - є-мо. Ски-нув силь-них з престо-лів і під-ніс сми - рен - них,

58

Solo Alto

голодних наповнив благами, а ба-га-тих від-пус - тив ні з чим.

голодних наповнив благами, а ба-га-тих від-пус - тив ні з чим. Че -

голодних наповнив благами, а ба-га-тих від-пус - тив ні з чим. Че -

60

сній-шу від херу-ви - мів, і незрівнянно славній-шу від Се-ра - фи - мів, що без іс-

сній-шу від херу-ви - мів, і незрівнянно славній-шу від Се-ра - фи - мів, що без іс-

64

тлін-ня Бо-га сло-во по-ро-ди - ла, су-щу Бо-го-ро-ди-цю, Те - бе ве-ли-ча - є-мо.

тлін-ня Бо-га сло-во по-ро-ди - ла, су-щу Бо-го-ро-ди-цю, Те - бе ве-ли-ча - є-мо.

69

Solo
Alto

6

Сприй - няв Із - ра - ї - ля от - ро - ка Сво - го, зга - дав - ши ми - лос - ті,

Сприй - няв Із - ра - ї - ля, зга-дав - ши ми - лос - ті,

Сприй - няв Із - ра - ї - ля, зга-дав - ши ми - лос - ті,

73

Solo Alto

як говорив отцям на - шим, Ав-ра-а - му і на-щад-кам Йо-го до ві - ку.

76

сній - шу від хе - ру - ви - мів, і незрівнянно слав - ній - шу від се - ра -

сній - шу від хе - ру - ви - мів, і незрівнянно слав - ній - шу від се - ра -

79

фи - мів, що без іст - лін - ня Бо - га Сло - во по - ро - ди - ла,

фи - мів, що без іст - лін - ня Бо - га Сло - во по - ро - ди - ла,

82

сущу Богоро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.

сущу Богоро - ди - цю, Те - бе ве - ли - ча - є - мо.

Велике славослів'я

Наталія Іваник

Читком

p

S
A

Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на землі мир, в лю - дях бла-го-во-лін - ня.

T

Сла - ва в виш-ніх Бо - гу і на зем-лі мир, в лю - дях бла-го-во-лін - ня.

p

B

2

S
A

Хва-лимо Те-бе, бла-го - слови-мо Те-бе, по-кло-ня-є - мось То-бі, про-слав-ля-є - мо Те-бе,

T

Хва-лимо Те-бе, бла-го - слови-мо Те-бе, по-кло-ня-є - мось То-бі, про-слав-ля-є - мо Те-бе,

2

B

3

S
A

дя - ку - є - мо То - бі, ве - ли - ко - ї ра-ди сла - ви Тво - є - ї.

rit.

T

дя - ку - є - мо То - бі, ве - ли - ко - ї ра-ди сла - ви Тво - є - ї.

rit.

3

B

4 *p* *subito p*

S
A
T
B

Го - спо-ди, Ца-рю Не-бе-сний, Бо-же, От-че Все-дер-жи - те-лю, Го - спо-ди,
Го - спо-ди, Ца-рю Не-бе-сний, Бо-же, От-че Все-дер-жи - те-лю, Го - спо-ди,

5 *pp*

S
A
T
B

Си-ну Є-ди-но-род-ний, І-су-се Хри-сте і Свя-тий Ду-ше,
Си-ну Є-ди-но-род-ний, І-су-се Хри-сте і Свя-тий Ду-ше,

6

S
A
T
B

Го-спо-ди Бо-же, Агн-че Божий, Си-ну От-ця, Ти, що взяв гріх сві-ту, по-ми-луй нас,
Го-спо-ди Бо-же, Агн-че Божий, Си-ну От-ця, Ти, що взяв гріх сві-ту, по-ми-луй нас,

7

S
A
T
B

Ти, що взяв грі-хи сві-ту, прий-ми мо-лит-ву на-шу.
Ти, що взяв грі-хи сві-ту, прий-ми мо-лит-ву на-шу,

8

S
A
T
B

Ти, що си-диш пра-во-руч От-ця по - ми - луй нас. Бо Ти Є -

Ти, що си-диш пра-во-руч От-ця по - ми - луй нас. Бо Ти Є -

S
A
T
B

ди-ний Свя-тий, Ти Є-диний Господь, І-сус Хри-стос, за-для сла-ви Бо-га От-ця. А-мінь.

ди-ний Свя-тий, Ти Є-диний Господь, І-сус Хри-стос, за-для сла-ви Бо-га От-ця. А-мінь.

9 *rubato*

S
A
T
B

По - всяк час бла-го - слов-ля-ти-му Те-бе і вих-ва-ля-ти-му І-м'я Тво-є на ві-ки і по

По - всяк час бла-го - слов-ля-ти-му Те-бе і вих-ва-ля-ти-му І-м'я Тво-є на ві-ки і по

10

S
A
T
B

вік ві - ків. Спо - до - би, Гос-по-ди, спо-до-би, Гос-по-ди, без-грі-ха збе-рег-ти - ся

вік ві - ків. *solo Tenor* Спо - до - би, Го-спо-ди, в день цей без грі-ха збе-рег-ти - ся

14

S
A

нам. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - ди, Бо - же от - ців

T

нам. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - ди, Бо - же от - ців

B

16

S
A

на - ших, і хваль-не і про - слав-ле - не і - м'я Тво - є на ві - ки. А-мінь.

T

на - ших, і хваль-не і про - слав-ле - не і - м'я Тво - є на ві - ки. А-мінь.

B

19

S
A

Не - хай бу - де, Го - спо - ди, ми лість Твоя на нас, бо ми на -

T

Не - хай бу - де, Го - спо - ди, ми - лість Твоя на нас, бо ми на -

B

21

S
A

ді - є-мось на Те - бе. Бла - го-сло - вен є - си, Го-споди нав-чи ме-не о - прав -

T

ді - є-мось на Те - бе. Бла - го-сло - вен є - си, Го-споди нав-чи ме-не о - прав -

B

23

S
A
T
B

дан - ням Тво - їм. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - ди, нав - чи ме - не о - прав -

дан - ням Тво - їм. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - да, нав - чи ме - не о - прав -

25

S
A
T
B

дан - ням Тво - їм. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - ди, нав - чи ме - не о - прав -

дан - ням Тво - їм. Бла - го - сло - вен є - си, Го - спо - ди, нав - чи ме - не о - прав -

27

S
A
T
B

дан-ням Тво-їм. Го-спо-ди, при - ста-но-ви-щем *Pesante* був Ти нам з ро - ду в рід.

дан-ням Тво-їм. Го-спо-ди, при - ста-но-ви-щем був Ти нам з ро - ду в рід.

solo Soprano

32

Го - спо-ди, по - ми-луй ме-не, по - ми-луй ме-не,

solo Tenor

Го - спо-ди, по - ми-луй ме-не,

S
A

T

B

37

і зці - ли ду-шу мо-ю, бо я со - грі - шив пе-ред То-бо - ю.

S
A

T

B

40

S
A

T

B

42

S A

Бог мій, бо у Те - бе дже - ре - ло жит - тя, у *rit.* світ - лі Тво - їм по - ба - чи - мо

T

Бог мій, бо у Те - бе дже - ре - ло жит - тя, у *rit.* світ - лі Тво - їм по - ба - чи - мо

B

42

45

S A

ff світ - ло. Про - дов - жи ми - лість Тво - ю тим, що зна - ють Те - бе.

T

ff світ - ло. Про - дов - жи ми - лість Тво - ю тим, що зна - ють Те - бе.

B

45

49

S A

Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.

T

Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.

B

49

50

S A

Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. Свя -

T

Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. Свя -

B

50

51

S
A
T
B

тий Бо - же, Свя-тий Кріп - кий, Свя - тий Без-смер - тний по - ми - луй нас.

тий Бо - же, Свя-тий Кріп - кий, Свя - тий Без-смер - тний по - ми - луй нас.

54

S
A
T
B

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на ві - ки ві - ків.

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на ві - ки ві - ків.

solo Alt

S
A
T
B

Свя - тий Бо - же, Свя - тий

solo Tenor

А-мінь. Свя-тий Без-смер-тний, по - ми-луй нас. Свя-тий Бо - же, Свя - тий

А-мінь. Свя-тий Без-смер-тний, по - ми-луй нас. Свя-тий Бо - же, Свя - тий

59

Кріп - кий, Свя-тий Без - смер - тний, по - ми - луй, по - ми - луй нас.

S
A
Кріп - кий, Свя-тий Без - смер - тний, по - ми - луй, по - ми - луй нас.

T
Кріп - кий, Свя-тий Без - смер - тний, по - ми - луй, по - ми - луй нас.

B
59
Кріп - кий, Свя-тий Без - смер - тний, по - ми - луй, по - ми - луй нас.



Утверди, Боже

Наталія Іваник

Maestoso

S
А-мінь. У-твер-ди, Бо - же, свя - ту пра-во - слав - ну ві -

A
А-мінь. У-твер-ди, Бо - же, свя - ту пра-во - слав - ну ві -

T
А-мінь. У-твер-ди, Бо - же, свя - ту пра-во - слав - ну ві -

B
А-мінь. У-твер-ди, Бо - же, свя - ту пра-во - слав - ну ві -

6
ру і пра-во - слав-них хри-сти - ян. У-твер-ди, Бо - же, свя-

8
ру і пра-во - слав-них хри-сти - ян. У-твер-ди, Бо - же, свя-

10
ту пра-во-слав-ну ві - ру на ві - ки ві - ків.

8
ту пра-во-слав-ну ві - ру на ві - ки ві - ків.

Многолїтнї

Наталїя Іванїк

S
A
T
B

Бла - женнїшого владику і Отця нашо - го Е - пі - фа - ні-я,
Бла - женнїшого владику і Отця нашо - го Е - пі - фа - ні-я,
Бла - женнїшого владику і Отця нашо - го Е - пі - фа - ні-я,

Detailed description: This system contains the first five measures of the choral piece. It features four vocal parts: Soprano (S), Alto (A), Tenor (T), and Bass (B). The music is in the key of D major (one sharp) and 4/4 time. The lyrics are: 'Бла - женнїшого владику і Отця нашо - го Е - пі - фа - ні-я,'. The vocal lines are written in treble clef for S and T, and bass clef for A and B. The accompaniment is in bass clef. Measure 1 starts with a whole note chord. Measures 2-4 contain eighth and quarter notes. Measure 5 ends with a whole note chord.

3

Ми-тро-по-ли-та Ки-їв-сько-го і всі - є - ї У-кра - ї - ни,
Ми-тро-по-ли-та Ки-їв-сько-го і всі - є - ї У-кра - ї - ни,
Ми-тро-по-ли-та Ки-їв-сько-го і всі - є - ї У-кра - ї - ни,

Detailed description: This system contains measures 6 through 9. It features the same four vocal parts. The lyrics are: 'Ми-тро-по-ли-та Ки-їв-сько-го і всі - є - ї У-кра - ї - ни,'. The music continues in D major and 4/4 time. Measures 6-8 contain eighth and quarter notes. Measure 9 ends with a whole note chord. The vocal lines are written in treble clef for S and T, and bass clef for A and B. The accompaniment is in bass clef.

7

і вла-ди - ку на-шого високопрео - священ-нїшого І-ла-рі - о - на,
і вла-ди - ку на-шого високопрео - священ-нїшого І-ла-рі - о - на,
і вла-ди - ку на-шого високопрео - священ-нїшого І-ла-рі - о - на,

Detailed description: This system contains measures 10 through 12. It features the same four vocal parts. The lyrics are: 'і вла-ди - ку на-шого високопрео - священ-нїшого І-ла-рі - о - на,'. The music continues in D major and 4/4 time. Measures 10-11 contain eighth and quarter notes. Measure 12 ends with a whole note chord. The vocal lines are written in treble clef for S and T, and bass clef for A and B. The accompaniment is in bass clef.

10

архіє-пис - ко - па Рів-ненсь-ко - го і Ост-розь - ко - го,

архіє-пис - ко - па Рів-ненсь-ко - го і Ост-розь - ко - го,

11

Бо-гом бережену У-краї-ну на - шу, вла-ду, війсь - ко і по-бож-ний на-род ї - ї,

Бо-гом бережену У-краї-ну на - шу, вла-ду, війсь - ко і по-бож-ний на-род ї - ї,

13

бра-ті-ю і при-хо-жан свя-то-го хра-му цьо-го і всіх пра-вос - лав-них хри-сти-

бра-ті-ю і при-хо-жан свя-то-го хра-му цьо-го і всіх пра-во - слав-них хри-сти-

16

ян, Го - спо-ди, збе-ре-жи їх на мно - гі - ї лі - та!

ян, Го - спо-ди, збе-ре-жи їх на мно - гі - ї лі - та!

ДОДАТОК

Тропар Одигітрії Дорогобузької

Наталія Іваник

Maestoso

T, S I
T, S II

За - ся - я - ла, як зірка світ - ло - сий - на чу - до - твор - на і - ко - на Твоя, Бого-

A, Bar
B

5

ро - ди - це, О - ди - гі - трі - я До - ро - го - бузь - ка, для паст - ви рів - нен - сько - ї і всі-

10

є - ї зем - лі Ук - ра - їн - сько - ї. Ви - ли - ва - єш бо струм - ки ці - лю - що - го

14

ми - ра для ра - бів Тво - їх, Бла - го - дат - на, виз - во - ля - ю - чи від бід і скор-

17

бот тих, хто звер - та-сть-ся до Те - бе, Бо-го-ро-ди-це Ді - во, бо Ти є -

22 *rit.*

си Чес - ний По - кров ра - бам Тво - їм



*Ікона Одигітрії Дорогобузької
у виконанні художника,
іконописця Рівненщини О. Р. Лаворика*

Кондак Одигітрії Дорогобузької

Наталія Іваник

Maestoso

T,S I
T,S II

А,Вар
В

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на ві-ки ві-

2

кїв. А - мінь. Ви - ли - ваєш Ти потоки бла - го - дат - но - го

6

ми - ра для ра - бів Тво - їх, Пре - чис - та Бо - го -

8

ро - ди - це О - ди - гі - трі - є, і по -

11

ка-зуючи через миро-го-чен-ня милість Сво-ю до ро-ду хри-сти-янсь-ко-го.

15

То-му ма-ю-чи Те-бе як Бла-годат - ну Про-від-ни-цю жит-тя на-шо-го і з роз-

19

чу-лен-ням звер-та-ю-чись до Те-бе, і взи - ва-є-мо: Ра-дуй-ся, Пре-свя-та

23

Бо-го-ро-ди-це Ді - во, Пре-чис - та За-ступ-ни-це і по-кро-ви-тель - ко зем-

28

лі У - кра - їн - сько - ї.

Тропар Великодня

Присвячується Світлані Костиній –
солістиці архіерейського хору «Зна́мення»

Наталія Іваник

Зоряно

Solo Sopr.

Хрис - тос вос - крес, Хрис-тос вос-крес із

Sopr.

Хрис - тос вос - крес, Хрис-тос вос-крес із

Tenor

Христос воскрес,

Хрис-тос вос-крес із

мер - твих і смер-тю смерть здо-лав, і

мер - твих, Хрис-тос вос-крес із мер-твих, смерть здо - лав, і

смер-тю смерть здо-лав і тим, що у гро-бах, жит - тя да - ру - вав.

смер-тю смерть здо-лав, тим, що у гро-бах, жит-тя да-ру - вав.

Богородице Діво, радуйся

Присвячується дитячому хору «Аве Марія»
та його керівнику Гончаровій М. П., м. Рівне

Наталія Іваник

Сонячно

Solo

Бо - го - ро - ди - це Ді - во, ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на Ма -

S I
S II

Бо - го - ро - ди - це Ді - во, ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на Ма -

A I
A II

Бо - го - ро - ди - це

3

рі - є, Гос - подь з То - бо - ю. Бла - го - сло - вен - на Ти в жо -

рі - є, Гос - подь з То - бо - ю. Бла - го - сло - вен - на в жо -

6

нах і бла-го-сло - вен плід у - тро - би Тво - є - ї, бо

нах і бла-го-сло - вен плід у - тро - би Тво - є - ї, бо

9

Ти по - ро - ди - ла Спа - са душ на - - - ших.

Ти по - ро - ди - ла Спа - са душ на - - - ших.

ad libitum



Під кров Твій, Владичице

Богородичний

Знаменний розспів

Хорове аранжування Наталії Іваник

Lento

S, T
A

Під — кров Твій, Вла - ди - чи - це,

B

3

всі — зем - но - род - ні - ї, при - бі - га - ю - ще, во - пі - єм Ті:

4

Бо - го - ро - ди - це,

5

у - по - ва - ні - є на - ше,

6

із - ба - ви - - - нас —

7

от без-мір-них пре-грі-ше-ній і спа - си ду - ші на - ші.

The image shows a musical score for a choir. It consists of two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 4/4. The lyrics are written in Ukrainian: "от без-мір-них пре-грі-ше-ній і спа - си ду - ші на - ші." The melody is written in a simple, accessible style, with the vocal line in the treble clef and the bass line in the bass clef.



Архангельський глас

Величання на Благовіщення

Знаменний розспів

Хорова версія Наталії Іваник

S
A
T
B

Ар - хан - гель - ський глас, спі - ва - ем То - бі,
спі - ва - ем То - бі,

3

Чи - ста - я, ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на - я,
Чи - ста - я, ра - дуй - ся, Бла - го - дат - на - я,

5

Го - сподь з То - бо - ю.
Го - сподь з То - бо - ю.

6 Solo Tenor

Бо - же, суд Твій Ца-ре-ві дай і правду Тво-ю Си-но-ві Ца-ря.

Даний твір бажано виконувати чоловічим складом, при цьому партії Soprano й Alta випускаються.

Потрійна єктенія

Наталія Іваник

Tranquillo *mf*

Solo

S
A
T
B

Go - spo - di, po - mi - luy, Go - spo - di, po -
p Go - spo - di, po - mi - luy, Go - spo -
mi - luy, Go - spo - di, po - mi - luy, po - mi - luy.
ди, Go - spo - ди, по - ми - луй.



Потрійна єктенія

Наталія Іваник

Tranquillo

Soli

Go - spo - di, po mi - luy, Go - spo - di, po - mi - luy,

S
A
trp Go - spo - di, po - mi - luy, Go - spo - di, po - mi - luy,

T
B

5

Soli

Go - spo - di, po - mi - - - луй.

S
A
Go - spo - di, po - mi - - - луй.

T
B



Святий Боже

Наталія Іваник

Тричі

Soprano (S): Свя - тий Бо - же, Свя - тий Кріп - кий,
Alto (A): Свя - тий Бо - же, Свя - тий Кріп - кий,
Tenor (T): Свя - тий Бо - же, Свя - тий Кріп - кий,
Bass (B): Свя - тий Бо - же, Свя - тий Кріп - кий,

3 *mf* Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. *p*
Soprano (S): Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. *p*
Alto (A): Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. *p*
Tenor (T): Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. *p*
Bass (B): Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас. *p*

6
Soprano (S): Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на віки ві - ків. А - мінь. ____
Alto (A): Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на віки ві - ків. А - мінь. ____
Tenor (T): Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на віки ві - ків. А - мінь. ____
Bass (B): Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на віки ві - ків. А - мінь. ____

7 *tr*

Solo Sopr.

S

A

T

B

Свя - тий Бо - же,
Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.
Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.
Свя - тий Бо - же,
Свя - тий Бо - же,
Свя - тий Бо - же,

mf *p* *p* *p* *p* *p*

11 *tr* *mf*

Solo Sopr.

S

A

T

B

Свя - тий Кріп - кий, Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.
Свя - тий Кріп - кий, Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.
Свя - тий Кріп - кий, Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.
Свя - тий Кріп - кий, Свя - тий Без - смерт - ний, по - ми - луй нас.

tr *tr* *tr* *tr* *p* *p* *p* *p* *p* *p*



Виждь мою скорбь

Покаянна стихира

Концерт для баса та хору

(церковнослов'янською мовою)

Скорботно

Наталія Іваник

Solo Bass

Виждь мо - ю скорбь и бо - лезнь, и пре-гре-

tr

S
A

Виждь — мо-ю скорбь, мо - ю скорбь и бо - лезнь, и

p

T
B

5

ше - ній без-мер - но-е мно-же-ство,

пре - гре - ше - ній мно-же-ство, ду - ши же мо - е - я — оз-лоб - ле - ні - е, и

ду-ши мо-е-я оз-лоб - ле - ні - е, —

9

вон-ми гла - су от -

ум - но - е прель-ше - ні - е, — вон - ми, вон-ми гла - су от -

вон - ми гла - су от -

12

ча - я - на - го и о - суж - ден - на - го:
 ча - я - на - го, вон - ми гла - су о - суж - ден - на - го: и
 ча - я - на - го, вон - ми

14

даждь ми Гос-по-ди дух со-кру-шен-ний, сми-рен-но-е сер-дце, ис-
 даждь ми дух со-кру-шен-ний, сми-рен-но-е сер-дце, ис-

17

Виждь мо - ю скорбь и бо - лезнь, и пре-гре-
 точ - ник слез. Виждь мо - ю скорбь и бо - лезнь, и
 точ - ник слез.

21

ше - ний мо - их мно - гих про - ще - ні - е,
мно - гих мо - их пре - гре - ше - ний про - ще - ні - е, ве -
пре - гре - ше - ний про - ще - ні - е,

23

ли - кі - я ра - ди Тво - е - я ми - лос - ти,
виждь мо - ю
ве - лі - кі - я Тво - е - я ми - лос - ти,

27

скорбь.
мо - ю - скорбь.

Останнє причастя

Бачиш мій біль Покаянна стихира

Концерт для баса та хору

Скорботно

Наталія Іваник

Solo Bass

Ба - чиш мій біль і мій плач, і без-за-

tr

S
A

Ба - чиш мій біль і скор - бо - ту і мій плач, і

T
B

5

кон - ня мо-го без - лі - чі,

без-за-кон - ня мо-го без - лі - чі, ду - ші мо - є - ї оз - лоб - лен - ня, і

ду - ші мо - є - ї оз - лоб - лен - ня, —

9

ро - зу - му о - ма ну, по - чуй, по - чуй го - лос

по - чуй го - лос

12

від - ча - ю, по - чуй за - суд - же - но - го,
 від - ча - ю по - чуй за суд - же - но - го, і
 від - ча - ю, по - чуй

14

дай, ме - ні Гос - по - ди дух у - по - ко - ре - ний, сми -
 дай дух у - по - ко - ре - ний, сми -

16

Ба - чиш мій біль і мій
 рен - не сер - це і дже - ре - ло сліз. Ба - чиш мій біль і мій
 рен - не сер - це і дже - ре - ло сліз.

плач, мо - лю дай грі-хів ду - ши — мо - є - ї про - щен-ня,
 плач, — і дай грі-хів ду - ши мо - є - ї про - щен-ня, ве-
 дай грі - хів мо - їх —

ба - чиш мій
 ли-ко-ї за-ра - ди Тво - є - ї — ми - лос - ті,
 ве-ли - ко - ї Тво - є - ї ми - лос - ті,

жаль.
 і мій плач.

Многії літа

Наталія Іваник

mf

S
Мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї, мно - гі - ї,

A
Мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї, мно - гі - ї,

mf

T
8
Мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї лі - та, мно - гі - ї, мно - гі - ї,

B
8

4

мно - гі - ї лі - - - - та!

8

мно - гі - ї лі - - - - та!

8



КОМЕНТАРІ ДО ПІСНЕСПІВІВ ВСЕНІЧНОЇ

Всенічна – вид богослужіння, яке відправляється за встановленим чином ввечері напередодні великих церковних свят. Через те, що в давнину служба тривала всю ніч, вона і отримала назву *Всенічна*. Дане богослужіння відноситься до наступного дня (за громадянським стилем) та складається з вечірньої, ранньої і першого часу. *Вечірня* – перше за порядком богослужіння добового кола, яке здійснюється з вечора, перед заходом сонця. В залежності від значення свята вечірня буває трьох видів: велика, мала, повсякденна. Мала вечірня служиться тільки перед всенічним бдінням. Велика вечірня переважно входить у склад всенічної, звершується на великі свята та воскресні дні всього року. Вечірня зображує старозавітні часи: створення світу, гріхопадіння перших людей, вигнання їх із раю, покаяння і надію людей, згідно з обітницею Бога, на Спасителя та виконання цієї обітниці.

Рання – друга частина всенічного бдіння, яка нагадує новозавітні часи.

Поліслей (в перекладі з грецької мови означає «багато масла, оливи, світла») – урочиста частина *ранньої*.

Благослови, душе моя, Господа

Піснеспів «Благослови, душе моя, Господа» складається з вибраних віршів 103 псалма. Через те, що цей псалом за уставом виконується на початку вечірньої, він отримав назву *Передпочатковий*. Під час звучання цього піснеспіву священник звершує кадіння усього храму і віруючих, а диякон іде попереду зі світильником у руці. У віршах псалма виражається премудрість Бога в створенні світу. Фіміам, який стелиться під час кадіння, вказує на Духа Святого; світильник в руках диякона – на слова Божі при створенні в перший день Світу: «Нехай буде світло!»; відкриті Царські врата – на блаженство людини в раю.

Блажен муж

На початку *вечірньої*, після великої ектенії й виголосу священника, співається антифон «Блажен муж». Піснеспівом вибраних віршів з перших трьох псалмів Давида відображається життя старозавітних праведників, які серед невір'я та безчестя не втрачали надії на пришествя обіцяного Христа Спасителя. Цей псалом прообразно розповідає також про Єдинородного Сина Божого, єдиного блаженого мужа, Який не вчинив жодного гріха. Даний піснеспів виконується антифонно, тобто поперемінно двома хорами.

Світе тихий

Ця дуже давня пісня звучить під час важливого священнодійства *вечірньої* – так званого «входу з кадилом». Як на літургії священник здійснює вхід у вівтар зі святими дарами для принесення Безкровної Жертви, так і на вечірній для принесення словесної жертви – подяки, хвалебної молитви.

При звучанні богородичного (догматика), тобто останньої стихирі на честь Божої Матері (на «Господи, взиваю до Тебе») – відчиняються Царські врата і звершується вечірній вхід: з вівтаря північними дверима виходить свічконосець, за ним диякон з кадилом, як образ Івана Предтечі, а потім священник. Коли священник стає на амвоні обличчям до Царських врат, він хрестоподібно благословляє вхід і, після виголосу дияконом: «Премудрість! Станьмо побожно!», тобто «слухайте премудрість Господню, стійте прямо, зосереджено», входить разом з дияконом через Царські врата у вівтар та після цього стає на горне (підвищене) місце. Хор у цей час співає пісню Сину Божому: «Світе тихий...».

Вечірній вхід символізує пришествя Христа на землю в кінці старозавітних часів для спасіння роду людського та вказує на початок нового, благодатного дня, світло якого приніс Спаситель. Церква безсловесно розкриває священні дієства, які знаменують велику таємницю появи Сина Божого во плоті, тобто в образі Боголюдини. Кадило з ладаном означає, що молитви віруючих, як фіміам, підносяться до Бога, а також вказує на присутність в храмі Духа Святого; хрестоподібне благословення входу означає, що через Хрест Господній нам знову відчиняються двері раю; свіча в руках свічконосця – на духовне світло вчення Христового.

Нині відпускаєш

У піснеспіві «Нині відпускаєш», який звучить в кінці *вечірньої*, розповідається про виконання Божої обітниці про послання в світ Спасителя. Ця молитва оспівана святим Симеоном Богоприємцем – останнім старозавітним праведником.

До пришествя Спасителя святому Симеону з'явився ангел, щоби сповістити, що старець не помре до тих пір, поки не побачить Христа Спасителя. Наприкінці свого життя святий Симеон, побачивши Спасителя, промовив: «Нині відпускаєш раба Твого, Владико...», і з миром спочив.

Богородице Діво, радуйся

Ангельське вітання архангелом Гавриїлом Пресвятої Діви Марії. В день Благовіщення архангел Гавриїл з'явився в місто Назарет, щоб сповістити Діві Марії велику радість, що Вона народить Спасителя світу: «...*Радуйся, Благодатна Маріє, Господь з Тобою, благословенна Ти між жонами...*» Цей піснеспів, який є тропарем, звучить на *вечірній* після читання молитви «Отче наш».

Мале славослів`я

Славослів`ям ангелів, які з`явилися вифліємським пастухам, розпочинається *рання*. Цей піснеспів вказує на Різдво Христове.

Хвалить ім`я Господнє

В даному піснеспіві використані хвалебні вірші з 134 та 135 псалмів, співом яких розпочинається *поліелей* – урочиста частина *ранньої*. Поліелей в перекладі з грецької мови означає «багато масла, оливи, світла». Під час співу «Хвалить ім`я Господнє» в храмі запалюють всі вогні тому, що в цей момент згадується про Воскресіння Спасителя з мертвих, Його перемогу над смертю та Церква хвалить Господа за Його милість до роду людського.

Величання

Похвала, яку Церква виражає тому чи іншому святому, має назву «Величання». Цей короткий хвалебний вірш виконується на великі свята замість недільних тропарів. Перед іконою свята співаються величання Богородиці, Хресту Чесному, Святителю Миколаю, Василю Великому та ін.

Від юності моєї

Піснеспіви *ранньої* «Від юності моєї», які мають назву *степенні*, звучать після сідальних або іпакоїв та готують віруючих до апостольської проповіді Євангелія. Через засіб виконання хорами поперемінно степенні ще називаються *антифонами*. Дев`ять стихів степенних відповідають дев`яти чинам ангелів, які оспівують Святу Трійцю. Основою змісту степенних є 119-132 псалми, які надписуються в псалтирі «Пісня степенних». Таку назву степенні отримали через те, що вони співались на сходах Єрусалимського храму. За своїм змістом степенні ніби-то по ступенях, тобто духовних сходинах, підносять душу християнина від землі до неба, від скорботи до радості, від біди до блаженного спокою. Автором тексту є преподобний Федір Студит (IX ст.). Степенні є на всі вісім гласів та знаходяться в Октоїху. Під час недільного богослужіння співаються степенні антифони відповідного тижневого гласу (голосу) та мають назву «Антифони гласу». На великі Господні та Богородичні свята, а також в дні пам`яті святих, на честь яких виконуються величання, співається тільки перший антифон четвертого голосу «Від юності моєї». Якщо з воскресним (недільним) днем співпадає велике Господнє свято, а також у неділю Ваїй (Вербну), у неділю другу після Пасхи – святого апостола Фоми, та в неділю Пятидесятниці (Трійцю) теж співається тільки перший антифон четвертого голосу. Але якщо з воскресним днем співпадає велике свято Богородиці або святого з поліелеєм, тоді співаються степенні гласу, тобто того голосу, який визначений у даний воскресний день.

Величає душа моя Господа

Перед дев'ятою піснею канону диякон з кадилом стає перед іконою Богородиці та виголошує: «Богородицю і Матір Світла у піснях звеличимо!», після чого здійснює кадиння храму. Під час кадиння звучить пісня Богородиці – славослів'я Богоматері, сказане при зустрічі з праведною Єлизаветою, матір'ю Івана Предтечі: «*Величає душа моя Господа, і зрадів дух мій у Бозі, Спасі Моїм...*» (Лк. 1, 46-55). До кожного стиха приєднується приспів: «Чеснійшу від херувимів і незрівнянно славнійшу від серафимів, що без істління Бога Слово породила, суццю Богородицю, Тебе величаємо».

Велике славослів'я

З першим променем ранньої зорі, яка руйнує темряву ночі, звучить звернення священика: «Слава Тобі, що показав нам світло». Ангельською піснею, яка співалась при народженні Спасителя, розпочинається *Велике славослів'я*. Подяка Агнцю Божому – Христу Спасителю, що взяв на себе гріхи світу, підготовлює віруючих на очікування вже близької по часу *літургії*. (В древніх богослужбових чинах «Велике славослів'я» співали перед причастям Святих Таїнств. Через те, що служба тривала всю ніч, вона і отримала назву *всенічна*). Славослів'я містить в собі прохання про помилування, що звернене до Святої Трійці та наповнене вірою в спасіння людей. Наприкінці славослів'я звучить ангельський гімн, так зване велике *Трисвяте* («Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас»). Крім літургії, це єдине місце в церковній службі, де *Трисвяте* співається, а не читається. «Велике славослів'я» виконується в кінці *ранньої*.

З нами Бог

Урочиста пісня Ісаї «З нами Бог, розумійте, народи, і підкоряйтеся, ось бо з нами Бог» співається на Великому повечір'ї, яким розпочинається всенічне бдіння на свята Різдва Христового, Хрещення Господнього та Благовіщення Пресвятої Богородиці. Особливістю даного піснеспіву є багаторазове повторення приспіву, тобто рефрену (в перекладі з французької мови «refrain» означає постійно повторюване закінчення) – «Ось бо з нами Бог».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ КЕРІВНИКУ ХОРУ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОНАННЯ ДУХОВНИХ ПІСНЕСПІВІВ

Український богослужбовий спів сягає історичних часів прийняття християнства на Русі та має виключно вокальну природу. Вибір рівноапостольним великим князем Володимиром віросповідання виявився ключовим культурологічним джерелом, що вплинуло на формування та розвиток культури древніх східних слов'ян, яка фактично модулювала візантійські культурні традиції. Разом із градобудівництвом, літописом, архітектурою, писемністю, живописом, музичним та іншими видами мистецтва з Візантії були запозичені православний тип богослужіння та його структура, система восьмиголосся як головний принцип музичної основи богослужіння, запис мелодичного інтонування, значна частина термінології, а також церковний спів з його характерними рисами.

В силу своєї літургійної природи історія богослужбового співу православної церкви має свої напрямки, завдання та методи дослідження, невластиві історії розвитку світської музики. Церковний спів нерозривно пов'язаний із церковною службою, тому його потрібно розглядати в контексті богослужбового чину та чітко дотримуватись правил, зазначених в церковному уставі.

Для розуміння церковних піснеспівів необхідні знання строго встановленого порядку служби, добового та річного богослужбового кола, регламентованої системи восьмиголосся.

Специфіка сакрального мистецтва полягає в глибокому синкретизмі слова й музики. Найголовнішим у богослужінні є слово, спів – це його окраса, музичне оформлення. Пріоритетним стає донесення до віруючих основної думки, головної ідеї того чи іншого свята. Хоровий спів є невід'ємною частиною звершення богослужіння та сприяє піднесенню молитвослів'я. Отже, слово є виразником змісту молитви або повчання. Проте, в богослужінні застосовується *псалмодія* – специфічна подача слова через музичне оформлення, що відрізняє церковну мову від звичайної. Ця мелодична декламація, для якої характерним є читання на одному тоні розспівано, протяжно, була запозичена християнством з древньоєврейського храмового богослужіння. Псалмодіювання відрізняється від розмовного жанру за такими ознаками:

- постійна висота тону, на якому відбувається читання;
- довша тривалість вимовлених голосних, що стають малорізкими та не такими уривчастими, як в звичайній мові.

Від псалмодії – самого примітивного оформлення слова до вищого мелодичного

виконання тексту хорового багатоголосного співу існують перехідні градації музичного елемента. Одним із видів виголошення богослужбових текстів є так зване «*recto tono*», що означає в перекладі з грецької мови «читання на одному тоні». Лише в кінці даного тексту можливі незначні відхилення від звуку певної висоти та розтягування останніх голосних заключної фрази. Це є різновид псалмодії, який в церковній практиці ще має назву «читок». Аналогом такого типу виконання в світській музиці є «хоровий речитатив» (в перекладі з італійської мови «*recitare*» означає «читати вголос, декламувати») – це тип вокальної музики, який інтонаційно та ритмічно відтворює побутову, або декламаційну мову. Псалмодійно на богослужінні виконуються урочисті читання *паремій*. Більш наспівно також виконуються Євангельські читання. Характерними ознаками читання *паремій*, *Апостола*, *Євангелія* є поступове підвищення тону, посилення звуку (*crescendo*) та підведення до кульмінації, яка відбувається на останніх словах, що підкреслює значимість думки.

Іншим проявом музичного елемента, його більш високим ступенем градації, є *возглас* (виголос). Ще не можна говорити про спів, але це вже не є читання на постійному одному тоні. У даному разі висота середнього тону змінюється, при цьому основний тон береться вище, ніж при псалмодіюванні. Окрім цього, припустимі відхилення від нього на півтон-тон вгору та вниз. При виголосі голосні в деяких складах розтягуються, наприкінці текст майже розспівується, з'єднуючи два чи три звуки різної висоти під однією голосною, що надає підстави пов'язувати такий тип виконання молитвословій із *екфонесісом* (музичне оформлення тексту), вищим проявом якого є спів.

Псалмодія, монодійний спів та хорове багатоголосне виконання тексту складають єдине ціле та не можуть бути відокремлені від самого богослужіння. Музичні форми виконання текстів регулюються Типіконом, тобто церковним уставом. Тому, щоб перейти до опрацювання того чи іншого духовного твору, регенту, окрім засвоєння головного принципу музичної основи богослужіння, який полягає у системі восьмиголосся, необхідно визначити місце даного піснеспіву в контексті служби, його вид, тип та догматичний зміст. При формуванні переліку церковних піснеспівів існують певні критерії, серед яких важливе місце посідають так звані кола богослужінь, а саме: добове, седмичне та річне. Епіцентром седмичного кола є неділя, добового – Євхаристія, річного – Пасха. Неділю ще називають малою Пасхою на згадку про воскресіння Ісуса Христа. Важливою складовою роботи регента є процес відбору того чи іншого піснеспіву, що характеризується певним змістом у конкретному богослужінні, згідно з періодом церковного циклу (постовий, страсний, пасхальний, різдвяний та ін.). На зустрічі правлячого архіє-

рея, під час облачення співається стих «Нехай зрадується душа моя». У Великий піст цей піснеспів можна замінити іншим або заспівати після нього як додаток (якщо ще не закінчилось облачення єпископа) «З неба пророки» Мілія Балакірева, що за характером є більш наближеним до постового настрою.

У церковній практиці використовуються різні засоби виконання духовних текстів:

Антифонний – поперемінне виконання піснеспівів двома хорами, що передбачено уставом. В перекладі з грецької мови антифон («анти» – проти, «фоне» – голос) означає протиголосся, тобто переклик, діалог двох хорів.

Респонсорний – назва походить від лат. «responsum», що означає «відповідь». Співаки відповідають співом одного і того ж тексту на кожне прохання священнослужителя. Таким чином виконуються *ектенії* (в перекладі з грецької мови *ектенія* означає «старанне моління») – це молитовні прохання, які від імені віруючих виголошує, як правило, диякон, після чого хор співає «Господи, помилуй!».

До іншого варіанту респонсорного виду відносяться прокимни: читець виголошує за порядком стихи псалма, після чого хористи відповідають співом першого виголошеного читцем стиха. В кінці читець псалмодіює (розспівано читає) першу половину першого стиха, а співаки йому відповідають виконанням другої половини стиха. У богослужбовій практиці «вірші» прийнято називати «стихами» («стих» – короткий вислів з книг Священного Письма). Від «стиха» походить назва різновиду церковних піснеспівів – «стихира».

Епіфонний (іпофонний) – назва грецького походження. Епіфон – це постійний стих псалма, свого роду заспів, який приєднується до певного стиха псалма спочатку. Наприклад, недільні тропарі на непорочних 5-го голосу «Благословен єси, Господи...». Іпофон – це приспів, який приєднується до стиха-псалма по його закінченні. При цьому приспів виконує хор, а постійний стих псалмодіює один співак «gesto tono». Приспів може виконуватися разом зі стихом псалма або одним хором, або антифонно.

Канонарший – вид співу, при якому фразу спочатку виголошує на одному тоні канонарх, співаки ж повторюють той же словесний текст мелодично. Таким засобом виконуються стихири. Перед початком піснеспіву канонарх оголошує глас, тобто голос, на якому треба співати дану стихиру, після того одразу виголошує початкову фразу тексту. Канонарх фактично виконує роль суфлера, хор дублює його.

Гімничний (пісенний) – піснеспів, який виконується спочатку до кінця без перерви. Наприклад, «Світе тихий», «Нині відпускаєш».

Специфікою музичної літургії є її динамічний розвиток. Отже, регенту важливо знати структурні складові богослужіння, а також дотримуватися пульсації поступу дійства, яке в даний час відбувається. Так, наприклад, на початку вечір-

ньої співається псалом 103 «Благослови, душе моя, Господа» (передпочатковий), який супроводжує кадіння священиком усього храму і віруючих. У даному разі, виконуючи цей піснеспів у помірному темпі *Andante*, регенту потрібно слідкувати, коли закінчується кадіння храму і священик з дияконом, який йде поперед нього зі світильником у руці, наближаються до амвону. Якщо служба відбувається у великому соборі, обрані вірші псалма слід співати з приспівом, який виконується після кожної строфи щоразу. Зауважимо, що при потребі, в храмах, менших за розмірами, строфи з приспівом «Дивні діла Твої, Господи» можна об'єднувати по дві або приспів співати після однієї з них. Іноді композитори ставлять цей приспів лише після строфи «На горах стануть води», тобто він звучить один раз, а після наступної строфи одразу переходять до «Слава Тобі, Господи, що створив усе» або взагалі пропускають деякі строфи. Також, регент має володіти вмінням прочитання найрізноманітніших позначок, що несуть інформативність щодо застосування засобів музичної виразності та поєднання їх з елементами обрядовості. Ці правила, зазначені в спеціалізованих книгах на кожний рік, іменовані «Богослужбовими вказівками». Наприклад, на великому повечір'ї у Великий піст в «Богослужбових вказівках» зазначено, що піснеспів «Господи Сил» на гол. 6, з п'ятьма хвалебними стихами, співається «велегласно» і «косно» (у перекладі з церковнослов'янської мови – гарним голосом і повільно), тоді як спів «З нами Бог», який має святковий характер та під час різдвяного великого повечір'я звучить радісно, урочисто, в певній мірі голосно, у період Великого посту співається за характером та силою звуку значно стриманіше. Також, для регента необхідно пам'ятати та виконувати деякі надзвичайно важливі позначки, які застосовуються в особливих богослужіннях при переході на той чи інший наспів, наприклад, на страсному тижні, коли закінчується постовий наспів, починається «пение по-красному» (у перекладі з церковнослов'янської мови «красный» означає «гарний»), тобто виконуються особливо гарні страсні співи. До цього моменту деякі з них використовувались на *пасіях* – службах, які оспівують страсті, тобто страждання Господні. Підбір регентом сакрального репертуару має провадитись опираючись на ключові орієнтири:

1. Визначення статусу богослужіння;
2. Класифікація кіл сакральних богослужінь та їх наповненість музичною складовою;
3. Диференціація різновидів піснеспіву;
4. Врахування масштабів храмових будівель. Наприклад, при виборі піснеспіву «Хваліть Ім'я Господнє», який виконується на *поліелеї* – урочистій частині ранньої, в більших за об'ємами кафедральних соборах регенту доцільно зосередити свою увагу на даному піснеспіві композиторів Олександра Архангельського, Добрі Христова,

Федора Степанова, де довше розспівується «Алилуя» і може повторюватися один і той самий канонічний текст. В інших же храмах, у тих самих творах, варто зробити музичні купюри або обрати для виконання піснеспіви аналогічного змісту композиторів, що лаконічніше пропонують музичний виклад форми, наприклад, Григорія Давидовського, Павла Іванова – Радкевича, тощо.

Особливу увагу регент має приділяти розшифруванню змісту молитвослів'я та вірно інтерпретувати у контексті богослужіння той чи інший піснеспів. Для цього потрібно визначити його вид та засіб виконання. До основних видів церковних піснеспівів належать: тропар, кондак, стихира, канон, ікос, акафіст, іпакой, антифон, прокимен, алилуарій, катавасія, ексапостиларій, причасний. Наприклад, коли на вечірній виконується «Світе тихий» (піснеспів гімничного виду, тобто такий, що звучить від початку до кінця безперервно), регенти під час його виконання, зважаючи на глибокий зміст та значення цього молитвослів'я у богослужінні, мали би дотримуватися чіткої динаміки. На початку обирається дуже тихий нюанс ріано, поступово гучність збільшується, кульмінація виводиться наприкінці твору «...Достойний єси... тому світ Тебе славить». Така увага до нюансування зумовлена символікою, що зрештою відокремлюється в оригінальні смисли та сенси: «Світе тихий» – так в алегоричній формі іменуємо Господа нашого Ісуса Христа, якому і присвячується піснеспів. Вечірній вхід, під час якого він звучить, символізує очікування Спасителя світу ще зі старозавітних часів. Твір звучить на «crescendo»: ніби здалеку, ще з тих давніх часів, поступово наближуючись до новозавітних, Господь приходить у світ для спасіння людей – у заключній строфі пропонується переконливе звучання на «forte», з метою відтворення музичними засобами характеру прославлення Ісуса Христа.

Варто зазначити, що на літургії визначене спеціальне місце для виконання концертів, це так звані «Запричасний», під час якого причащаються священнослужителі. Раніше запричасні стихи лише читалися, згодом, цю музичну паузу стали заповнювати співом – концертом. Отож, з'явилась традиція після запричасного стиха виконувати хорові концерти. В епоху бароко, після 1562 року, з'являється багатоголосний стиль хорового співу, так званий «*партес*» – спів різних голосових «партій». До XVII століття партесний спів являв собою концертний стиль, який успадкував багато чого від польського концерту. Опорою для нього була інструментальна барочна музика. За основу брався принцип концертування як гри «різного» – тембрів, фактури, динаміки. Партесний стиль співу приніс з собою сучасний запис партитури та 5-лінійну нотацію (до цього часу нотації були безлінійними). Творіння партесних концертів належать Василю Тітову (1650-1710?), М. Калашникову, Бавикіну, Редрикову, Яковлеву, Беляєву та ін. Але

справжнім майстром багатоголосних гармонійних композицій партесного співу та визначним теоретиком свого часу вважають киянина Миколу Павловича Дилецького (бл. 1650-1723). Після реформи церковного співу в Україні у XVII ст., що призвела до поступової втрати національної православної традиції, партесний концерт, під впливом секуляризації церковного життя, у XVIII ст. був витіснений новою формою циклічного хорового концерту. З початком нової епохи розвитку партесного співу, на зміну одночастинному концерту приходять багаточастинний хоровий духовний концерт, характерною ознакою якого стає взаємодія духовного та світського співу. Жанр хорового духовного концерту є найвищим досягненням, своєрідною кульмінацією хорового мистецтва того періоду. Він являв собою підсумок всього, що було зроблено в музичному мистецтві до цього часу. Але з появою хорового концерту порушується принцип розспіву як єдиної мелодичної основи. На відміну від розспіву, концерт – це є порівняння контрастних частин, з чергуванням гомофонно-гармонічної та імітаційно-поліфонічної фактур. По суті принцип концерту полягає у змаганні *soli* – солістів або окремих груп хору, з *tutti*, тобто повним його складом. Також концерти характеризуються зміною темпу, розміру, віртуозною голосовою технікою. В естетичному розумінні концерт – універсальний жанр. Він увібрав в себе інтонації оптимізму, радості, в той же час риси естетики бароко – монументальність, конфліктність, від класицизму – сентиментальність (мінорні терції, сексти). В хоровому концерті першість надається емоційному сприйняттю, вони писались на релігійні тексти. Подвійність призначення хорового концерту як для церковного, так і світського виконання, зумовлює зв'язок не тільки з церковними традиціями, але і з світською, побутовою музикою. Справжні майстри техніки написання *хорового концерту* – Максим Березовський (1745-1777), Дмитро Бортнянський (1751-1825), Артемій Ведель (1767-1806). Сучасне поняття концерту, що виконується на літургії, має дещо інше значення: під «концертом» розуміємо піснеспів, який підходить по змісту до головної події дня. Це може бути як класичний циклічний хоровий концерт, так і піснеспів у контексті святкової відправи: богородичний; псалом, покладений на музику; одночастинний концерт або ключовий піснеспів даного святкового богослужіння. Наприклад, на Стрітєння, при соборному службовому типі, «Нині відпускаєш» доцільно заспівати також під час концерту на літургії, хоча, за уставом цей піснеспів виконується на вечірньому богослужінні.

Важливим при виконанні духовних піснеспівів є метроритмічна організація епізодів псалмодійного типу, особливо в хорових нотних зразках без визначеного розміру. У таких випадках метроритмічна організація богослужбових текстів в музичній канві відбувається за рахунок строгого дотримання найважливіших наголосів. Наприклад, у піснеспіві «Велике славослів'я» строфа «Слава... і нині... Амінь» записана спеціальним способом «*recto tono*», тобто «читком»:

54

S
A
T
B

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на ві-ки ві-ків. А-мінъ.

Слава Отцю, і Сину, і Святому Духу, і нині, і повсяк час, і на ві-ки ві-ків. А-мінъ.

54

Ауфтакт, тобто замах, до першої сильної долі на «Слава» потрібно робити більш великий за амплітудою жесту та виразний. Після замаху рука йде строго вниз, не роблячи «віддачі», тобто відскоку, але залишається в основній позиції, коректуючи одночасне вимовлення тексту легкими кістьовими рухами вправо та вліво. Необхідно слідкувати, щоб рука була вільною, незатиснутою. Відтворюючи невеличке «ritenuto», підкреслюємо окремими, незначними за амплітудою жєстами наголоси у словах «Сину», «Духу». Далі продовжуємо виконувати «читок», тобто кістьовими жєстами коректувати одночасне вимовлення хором тексту «і нині, і повсяк час» і на слові «на ві-ки» застосовуємо окремі жєсти на кожний склад, підводячи таким чином співаків до наголосу на кульмінаційних словах «віків. Амінъ». З моменту закінчення псалмодійного епізоду доцільно об'єднувати музичний матеріал у зручні, визначені самим диригентом, схеми. Наприклад, при виконанні фрази «Святий Безсмертний, помилуй нас» можна застосувати двохдольну схему:

Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй нас.

Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй нас.

У заключному проведенні «Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас», відштовхуючись від молитовного тексту, його доречно об'єднати у музичну канву за трьохдольною схемою: 58-59-й такти диригувати, застосовуючи схему $\frac{3}{2}$; наступний 60-й такт — $\frac{2}{2}$; у 61 такті, з врахуванням позначки «ritenuto»,

доцільно обрати схему $\frac{6}{4}$, таким чином виконуючи заповільнення та підкреслюючи закінчення думки.

59 *solo Alto*
 Свя-тий Бо-же, Свя-тий Крип-кий, Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй, по-ми-луй нас.
solo Tenor
 Свя-тий Бо-же, Свя-тий Крип-кий, Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй, по-ми-луй нас.
 S
 Свя-тий Бо-же, Свя-тий Крип-кий, Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй, по-ми-луй нас.
 T
 Свя-тий Бо-же, Свя-тий Крип-кий, Свя-тий Без-смер-тний, по-ми-луй, по-ми-луй нас.
 B
 59

Головний принцип у застосуванні регентом тої чи іншої диригентської схеми полягає у текстових наголосах, які обов'язково мають бути підкреслені сильною або відносно сильними долями, наприклад, у чотирьохдольній схемі – наголос припадає на першу або третю долю.

Микола Колесса в розділі «Тактування творів без визначеного розміру» навчального посібника «Основи техніки диригування» (Київ, Музична Україна, 1973 р.) пропонує диригенту: «...виходячи з наголосів у тексті і розчленування ритмічних вартостей поділити такий музичний твір на окремі уривки-такти, хоч би вони були й дуже різноманітні, і вписати цей поділ до партитури та поголосників...».

При метроритмічній організації епізодів псалмодійного типу застосовується принцип *хейрономії* (хейрономія – це мистецьке відтворення мелодичного контуру за допомогою особливого руху рук і пальців). Керівник показував не тільки темп, а й напрям мелодії, динамічні відтінки та ін. Автором такого способу керування масовим співом вважають Птолемея. Ця система зображальних знаків, яка протягом ряду століть перетворилася в науку, походить своїми коренями з глибокої давнини. Зображення аналогічних жестів зустрічаються на єгипетських барельєфах третього тисячоліття до н.е. Відсутність вказівок на точну висоту та протяжність звуку притаманно *невмі* (в перекладі з грецької мови «невма» означає «жест, рух рукою»). Невменна нотація являла собою зафіксований на пергаменті або папері повітряний малюнок руху рук. Головним в розшифруванні невенної нотації була усна традиція, творчий контакт з учителем.

Сучасним хормейстерам при виконанні духовних творів слід поєднувати дві системи диригування – давню хейрономічну та класичну, яка має в своїй основі

визначені схеми.

Дуже важливу роль при виконанні епізодів псалмодійного типу регент повинен приділяти артикуляції, але це він повинен робити беззвучно. Звичка співати разом з хором може завадити при концертному виконанні, аудіо – та відеозаписах творів, окрім того вона не дасть можливості самому керівнику чути та координувати хоровий спів у повній мірі.

Виконуючи духовні твори, важливим є особисте ставлення та сприйняття обраного піснеспіву регентом. Отже, храмове музикування задається найперше керівником хору та має розвиватись у напрямку високого виконавського професіоналізму. Таким чином сучасний фахівець церковного хору має чітко орієнтуватися у музично-естетичному просторі української православної традиції, а саме: формувати специфічний репертуар до відповідного виду богослужіння, беручи до уваги окремі ознаки сакральної хорової стилістики. Не зважаючи на те, що художня образність богослужіння на сучасному етапі знаходить відображення у новітніх музичних формах і сучасній композиторській мові, все ж ця обрядовість базується на архаїці канонічних проявів і хорової музики в тому числі. У цьому контексті і клір української православної церкви, а також архієрейське культове виконання звертаються до глибоких давньоукраїнських монодійних наспівів, як джерела богослужбового музикування.

Хормейстерам слід звернути увагу також на особливості альтерації. При сучасному комп'ютерному наборі знаки виставляються горизонтально по кожному голосу. Також, слід пам'ятати про загально прийняте правило: знаки альтерації розповсюджуються тільки на один такт (при комп'ютерному наборі у наступному такті відміна знаків не виставляється, зберігаються лише ті знаки, які є при ключі). Ще одним нюансом при комп'ютерному оформленні творів є те, що такти та розміри всередині цих тактів можуть бути змінені за потребою самим регентом для більш переконливої подачі богослужбового тексту. Для зручності, при комп'ютерному наборі текстів, може розшифровуватися так званий «читок», який вписується певними тривалостями та обирається відповідний розмір. Диригувати такі епізоди потрібно довільно, визначивши певну фразеологічну кульмінацію та слідкуючи за наголосами в словесному тексті, але зберігаючи основну думку та музичний авторський задум.

Сучасні фахівці хорової справи, популяризуючи шедеври православної музики, насамперед повинні розуміти специфіку виконання цих піснеспівів у контексті музичної літургії. Керівник хору зможе орієнтуватися у порядку служби, дотримуючись правил, чітко зазначених в церковному уставі, та усвідомлюючи значення

й місце репрезентованого твору, в залежності від богослужбового чину. Здобуття спеціальних знань для догматично правильного трактування духовних музичних зразків у контексті алгоритму православної служби, розкриття поняття циклічності та послідовності богослужіння, вивчення церковної символіки допоможуть сучасним хормейстерам-регентам у розширенні ерудиції та їх орієнтації в музичній стильовій палітрі хорового письма із застосуванням власного музичного смаку.



*На XXV Міжнародному фестивалі колядок і пасторальок ім. Казимира Шварлика в м. Бендзин (Польща), 2019 р., де архієрейський хор «Знімення» став Лауреатом I премії.
Диригент – протодиякон Володимир Іваник, солістка – Наталія Іваник*

СЛОВНИК РЕГЕНТА

АГІАСМА (в перекладі з грецької мови означає «святиня») – освячена вода за спеціальним церковним чином. Агіасма буває двох видів: велика Агіасма – це вода, освячена напередодні свята Богоявлення, так звана хрещенська вода; мала Агіасма, що здійснюється на молебнях за чином малого освячення.

АГІОС (в перекладі з грецької мови означає «святий») – надпис на стародавніх іконах. Це перше слово «Трисвятого»: «*Αγιος* ο Φεος, *Αγιος* Ισχιρος, *Αγιος* Αφανατος, елеісон імас», що в перекладі з грецької мови означає «Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний, помилуй нас»). Під час архієрейської служби існує традиція співати «Трисвяте» тріо грецькою мовою.

АКАФІСТ (в перекладі з грецької мови означає «несідальний спів») – хвалебні піснеспіви на честь Спасителя, Богородиці та святих, під час виконання яких сидіти не можна. По суті акафіст являє собою повний кондак і складається із кукуліона і 24 строф, які чергуються між собою. Більш короткі з них, що закінчуються приспівом «Алилуя», мають назву «кондак». Більш довгі мають назву «ікос».

АКСІОС (в перекладі з грецької мови означає «достойний») – виголос при хіротонії, тобто рукопокладенні (посвяченні) на диякона, священника (ієрея) та архієрея. Під час облачення новопоставленого служителя в священничий одяг (відповідно до сану) «Аксіос» спочатку виголошує правлячий таїнство архієрей, за ним по чергово повторюють священнослужителі та хори в знак свідчення про благочестиві наміри ставленика.

АКЦЕНТ (в перекладі з латинської мови означає «наголос») – виділення, підкреслення звуку або акорду: динамічне, ритмічне, темброве. При вимові тексту підкреслення найбільш значущого слова або складу. Акценти мають найважливіше значення при виконанні епізодів псалмодійного типу.

АЛИЛУАРІЙ – урочисте розспівування слова «Алилуя», яке неодноразово повторюється, з 1-2 проміжними стихами з псалмів, які за змістом мають відношення до теми згадуваної у даний день події.

АЛИЛУЯ (в перекладі зі староеврейської мови означає «хвалить Бога») – хвалебний приспів у християнському богослужінні, а також самостійний гімн, окремий хоровий твір.

АМВОН (в перекладі з грецької мови означає «сходження») – спеціальне підвищення перед іконостасом, яке символізує ті місця, з яких проповідував Ісус Христос. З амвона єпископи звертаються до прихожан, священники читають

проповіді, диякони виголошують єктенії, під час літургії читається Євангеліє. З амвона здійснюється саме головне таїнство літургії – святе Причастя. До XVII століття амвон знаходився посередині храму.

АМІНЬ (з давньоєврейської мови означає «істинно», «хай буде так», «без сумніву») – підтвердження вище зазначеної думки. Це вираження особистої участі у молитвослів'ї, визнання сказаного правильним, вірним.

АНАЛОЙ (АНАЛОГІЙ) – спеціальний підвищений невеликий стіл, на якому покладаються церковні книги для молитовного читання.

АНТИПАСХА (в перекладі з грецької мови «анти» означає «проти») – неділя проти Пасхи, нова Пасха, тобто перша неділя після Великодня, яку ще називають Фоминою неділею; поновлена згадка про Пасху на восьмий день, адже з давніх часів число 8 символізує вічність, новий день, Царство Боже.

АНТИФОН (в перекладі з грецької мови «анти» означає «проти», «фоне» – «голос») – протиголосся, тобто переклик, діалог двох хорів. Це поперемінне виконання піснеспівів двома хорами на різних кліросах, що передбачено уставом. Хори займають місця з двох боків солеї, справа та зліва від іконостасу. Розпочинає спів завжди правий (верхній) хор. Антифонами також називають деякі піснеспіви, наприклад перші три антифона на початку літургії оголошених, так звані літургійні антифони, три «Слави» першої кафізми Псалтирі на ранній, степенні або антифони ранньої, три строфи тропарного характеру, які на воскресній (недільній) ранній виконуються перед читанням Євангелія, 15 антифонів, що звучать на ранній Великої п'ятниці між першими п'яти Євангеліями, по три антифона після кожного Євангельського читання.

АУФТАКТ (в перекладі з німецької мови *auf* – «над», лат. *tactus* – «дотик») – 1) затакт, неповний такт на початку композиції; 2) специфічний диригентський жест – замах, який несе в собі інформацію про темп, динаміку, ритм, штрих та характер звуку.

БЛАЖЕН МУЖ – антифон, який співається на початку вечірньої, після великої єктенії й виголосу священника. Піснеспівом вибраних віршів з перших трьох псалмів Давида відображається життя старозавітних праведників, які серед невір'я та безчестя не втрачали надії на пришествя обіцяного Христа Спасителя. Цей псалом прообразно розповідає також про Єдинородного Сина Божого, єдиного блаженого мужа, не зробившого гріха. Даний піснеспів виконується антифонно, тобто поперемінно двома хорами.

БЛАЖЕННІ – 1) Євангельські стихи, так звані «Блаженства», в яких розповідається про основні добродієства християнина. Ці стихи про блаженства (Мф. 5, 3 – 12) записані зі слів Спасителя під час Нагорної проповіді; 2) піснеспіви, які виконуються на літургії за цими стихами. «Блаженними» називають третій антифон, який співається на початку літургії оголошених. Розпочинається він словами благорозумного розбійника *«У Царстві Твоїм помяни нас, Господи, коли прийдеш у Царство Твоє»*. На великі Господні свята замість євангельських блаженств співається кілька разів святковий тропар з стихами.

БОГОРОДИЦЕ ДІВО, РАДУЙСЯ – піснеспів, який звучить на вечірній, після читання молитви «Отче наш». У цьому тропарі висловлюється ангельське вітання архангелом Гавриїлом Пресвятій Діві Марії. В день Благовіщення архангел Гавриїл з'явився в місто Назарет, щоб сповістити Діві Марії велику радість, що Вона народить Спасителя світу.

БОГОРОДИЧНИЙ (ДОГМАТИК) – стихира, яка співається на честь Божої Матері. В ній викладається догмат (вчення) про втілення Сина Божого від Діви Марії.

БОГОСЛУЖБОВІ НОТНІ КНИГИ – особливий вид богослужбових книг (за богослужбовими або церковними книгами звершується богослужіння Православної Церкви), призначених для кліросного співу. Першою такою нотною книгою вважається Октоїх, складений св. Іваном Дамаскіном у VIII ст. До богослужбових нотних книг відносяться Ірмології, Кондакари, Стихирари, Триоді (їх поява відноситься до XI ст.). У XVI ст. з'являється Обіход (послідовність всенічної), Тризвон, Псалтир, які ще тоді були безлінійними. У XVII ст. південно-західні братства почали друкувати книги з лінійними нотописами. У XVIII ст. з'являються Октоїх, Ірмологій, Празники, Обіход церковний. Наприкінці XIX ст. була видана нотолінійна Тріодь, у склад якої входили всі служби на перехідні свята: Пасху, Вербну Неділю та інші. Серед так званих «простих», тобто не нотних, богослужбових книг числяться: Службник, Требник, Євангеліє, Апостол, Псалтир. До богослужбових книг, які необхідні для співаків хорів, відносяться: Часослов, Ірмологій, Октоїх, Мінеї, Тріодь пісна, Тріодь цвітна, Акафістник, Типікон.

ВАІЯ – пальмова гілка. Через те, що вхід Господній в Єрусалим зустрічали пальмовими гілками, дане свято ще називають Неділею Ваїй, або Вербним воскресінням (в Україні замість пальмових гілок використовують вербу).

ВЕЛИЧАННЯ – піснеспів, похвала, яку Церква виражає тому чи іншому святому, має назву «Величання». Цей короткий хвалебний вірш виконується на

великі свята замість недільних тропарів. Перед іконою свята співаються величання Богородиці, Хресту Чесному, Святителю Миколаю, Василю Великому та ін.

ВЕЛИЧАЄ ДУША МОЯ ГОСПОДА – пісня Богородиці. Перед дев'ятою піснею канону дякон стає перед іконою Богородиці з кадилом та виголошує: *«Богородицю і Матір Світла у піснях звеличимо!»*, після чого здійснює кадіння храму. Впродовж цього звучить пісня Богородиці – славослів'я Богоматері, сказане при зустрічі з праведною Єлисаветою, матір'ю Іоана Предтечі: *«Величає душа моя Господа, і зрадів дух мій у Бозі, Спасі Моїм...»* (Лк. 1, 46-55). До кожного стиха приєднується приспів: *«Чейснійшу від херувимів і незрівнянно славнійшу від серафимів, що без істління Бога Слово породила, сушу Богородицю, Тебе величаємо»*.

ВЕЛИКЕ ПОВЕЧІР'Я – різновид повечір'я, частина богослужіння, якою розпочинається всенічна у Великий піст та напередодні свят Різдва Христового, Хрещення Господнього і Благовіщення Пресвятої Богородиці. Це богослужіння складається з трьох частин та по змісту нагадує ранню. У першій частині повечір'я звучить піснеспів «З нами Бог», у якому прославляється пришествя в світ Спасителя. Після другої, покайної частини, служить третя, яка має хвалебний характер.

ВЕЛИКЕ СЛАВОСЛІВ'Я – піснеспів, який виконується в кінці ранньої, підготовлює віруючих на очікування вже близької по часу літургії. В древніх богослужбових чинах, коли служба тривала всю ніч (через те вона і отримала назву всенічна), «Велике Славослів'я» співали перед причастям Святих Таїнств. З першим променем ранньої зорі, яка руйнує темряву ночі, звучить звернення священика *«Слава Тобі, що показав нам світло»*. Велике славослів'я розпочинається Ангельською піснею, яка співалась при народженні Спасителя. Це подяка Агнцю Божому-Христу Спасителю, який взяв на себе гріхи світу. Славослів'я містить в собі прохання про помилування, що звернене до Святої Трійці та наповнене вірою в спасіння людей. Наприкінці славослів'я звучить ангельський гімн, так зване велике *Трисвяте* («Святий Боже»). Крім літургії, це єдине місце в церковній службі, де *Трисвяте* співається, а не читається.

ВЕЧІРНЯ – перше за порядком богослужіння добового кола, яке здійснюється з вечора, перед заходом сонця. Дане богослужіння відноситься до наступного дня (за громадянським стилем). В залежності від значення свята *вечірня* буває трьох видів: велика, мала, повсякденна. Мала вечірня служить тільки перед всенічним бдінням. Велика вечірня переважно входить у склад всенічної, звершується на великі свята та воскресні дні всього року. Вечірня зображує старозавітні часи: створення світу, гріхопадіння перших людей, вигнання їх із раю, покайняння і надію людей, згідно з обітницею Бога, на Спасителя та виконання цієї обітниці.

ВИГОЛОС (церковнослов'янською мовою «возглас») – засіб мелодичного виконання богослужбового тексту, який є одним з різновидів градації музичного елементу. Ще не можна говорити про спів, але це вже не є псалмодіювання, тобто читання молитовних текстів на постійному одному тоні.

ВІД ЮНОСТІ МОЄЇ (СТЕПЕННІ) – піснеспіви ранньої, які звучать після сідальних або іпакоїв та готують віруючих до апостольської проповіді Євангелія. Через засіб виконання хорами поперемінно *степенні* ще називаються *антифонами*. Дев'ять стихів степенних відповідають дев'яти чинам ангелів, оспівуючих Святу Трійцю. Основою змісту степенних є 119-132 псалми, які надписуються в псалтирі «Пісня степенних». Таку назву степенні отримали через те, що вони співались на сходах Єрусалимського храму. За своїм змістом степенні ніби-то по ступенях, тобто духовних сходинах, підносять душу християнина від землі до неба, від скорботи до радості, від біди до блаженного спокою. Автором тексту є преподобний Федір Студит (IX ст.). Степенні є на всі вісім гласів та знаходяться в Октоїху. Під час недільного богослужіння співаються степенні антифони відповідного тижневого гласу (голосу), які мають назву «*антифони гласу*». На великі Господні та Богородичні свята, а також в дні пам'яті святих, на честь яких виконуються величання, співається тільки перший антифон четвертого голосу «Від юності моєї». Якщо з воскресним (недільним) днем співпадає велике Господнє свято, а також у неділю Ваїй (Вербну), у неділю другу після Пасхи – св. Апостола Фоми, та в неділю Пятидесятниці (Трійцю) теж співається тільки перший антифон четвертого голосу. Але якщо з воскресним днем співпадає велике свято Богородиці або святого з поліелеєм, тоді співаються степенні гласу, тобто того голосу, який визначений у даний воскресний день.

ВСЕНІЧНА – богослужіння, яке відправляється ввечері напередодні святкових днів. Через те, що в давнину служба тривала всю ніч, вона і отримала назву *всенічна*. Дане богослужіння відноситься до наступного дня (за громадянським стилем) та складається з вечірньої, ранньої і першого часу. Вечірня – перше за порядком богослужіння добового кола, яке здійснюється з вечора, перед заходом сонця. В залежності від значення свята вечірня буває трьох видів: велика, мала, повсякденна. Мала вечірня служить тільки перед всенічним бдінням. Велика вечірня переважно входить у склад всенічної, звершується на великі свята та воскресні дні всього року. Вечірня зображує старозавітні часи: створення світу, гріхопадіння перших людей, вигнання їх із раю, покаяння і надію людей, згідно з обітницею Бога, на Спасителя та виконання цієї обітниці. Рання – друга частина всенічного бдіння, яка нагадує новозавітні часи.

ГІМН (грецька назва) – урочиста прославна хвалебна пісня. У православному богослужінні це піснеспів, який виконується з початку до кінця, безперервно та без розділення на частини.

ГОЛОВЩИК – див. «Протопсалът».

ГОЛОС (церковнослов'янською «глас») – музичний звукоряд діатонічного ладу (гами), на якому у церковному співі базується мелодія. В давні часи під *гласом* розуміли тональність, певну гаму з різними величинами інтервалів між ступенями, при тому інтервали не співпадали з сучасними *тоном* та *півтоном*. Кожний глас мав свою тональність, гаму. Сьогодні ж *гласом* називають визначену мелодію. Головний принцип музичної основи богослужіння полягає у системі восьмигласся (восьмиголосся). Згідно з церковним уставом, впродовж тижня, використовується по черзі один із восьми гласів, починаючи з вечірні в суботу і закінчуючи дев'ятим часом у наступну суботу, разом з тим утворюється восьминедільне коло чергування гласів-так званій *стовп*. При такій схемі на один тиждень приходить один глас; через вісім тижнів гласи повторюються спочатку. Встановлення гласової системи в Східній Церкві належить св. Івану Дамаскіну (VIII ст.), на Заході – Папі св. Григорію Великому (від цього походить назва «Григоріанський хорал»). Восьмигласні піснеспіви об'єднані в спеціальній богослужбовій книзі, яка має назву *Октоїх*. Кожний голос складається з характерних поспівок та має свій, притаманний саме йому, конкретному голосу, музичний колорит. На глас відбувається розспівування молитовного тексту.

ГОРНЕ МІСЦЕ – підвіщення за престолом, яке знаменує Небесний Престіл Божий.

ГРИГОРІАНСЬКИЙ ХОРАЛ – назва піснеспівів – хоралів, які складають основу, стиль церковної католицької музики. Цей стиль склався у IV-VII ст. у Західній Європі. Над ним працювали монахи та освічені священнослужителі так званого «білого духовенства», тобто ті, що не належали до монахів. Результатом їх праці став кодекс систематизованих мелодій, канонізованих у 600 році Папою св. Григорієм I, ще його називають Григорієм Великим. Цей кодекс римських церковних наспівів, впорядкованих, за переданням, в автентичний антифонарій, який склав Папа Григорій Великий, отримав назву «Григоріанський антифонарій». На його честь був названий також вид латинського хорального співу, який вказує одночасно на жанр і стиль цієї музики – *Григоріанський хорал*. Цей суто мелодичний монодійний (одноголосний) піснеспів виконувався чоловічим хором в унісон. Друга його назва – *plainsong* (у перекладі з англ. мови – простий спів). Його ритм,

вільний і невпорядкований, відповідає природним наголосам прозаїчного тексту. Григоріанські піснеспіви базуються на 8 церковних ладах, які утворюють систему мелодичних формул і звукорядів з певними внутрішніми взаємодіями. Гласову систему також узаконив Папа Григорій Великий, тоді як у Східній Церкві створення у VIII ст. системи восьмиголосся належить св. Івану Дамаскіну.

ДИСКОС (в перекладі з грецької мови δίσκος означає «кругле блюдо») – літургичний посуд, невелике кругле блюдо на підставці, що символізує небо. На нього кладеться хліб для освячення на літургії, для переосутнення його на Тіло Христове. Хліб символізує Агнця – Владика неба.

ДОГМАТИК («догмат» (грецька назва) – головне у церковному вченні про віру) – піснеспів на честь Богородиці, в якому викладається догмат про втілення Сина Божого від Діви Марії. Богородичні догматики співаються на всенічні та на окремі седмичні дні за богослужбовими вказівками

ДОМЕСТИК – керівник хорового співу та відповідальний за співочу частину богослужіння, включаючи спів народу в церкві.

ДОСТОЙНО Є – піснеспів хвалебного характеру, в якому прославляється Матір Божа як вища за святих та чинів ангельських. Хор співає: *«Чеснійшу від херувимів та незрівнянно славнійшу від серафимів»*. Після освячення святих Дарів священник у таємній молитві звертається до Господа із проханням, щоб вони послужили причасникам на відпущення гріхів, на з'єднання зі Святим Духом, на здобуття Царства Небесного, і згадує про те, що святі Дари приносяться Господу Богу як подячна жертва за всіх святих. Особливо священник дякує Господу за дарування нам заступниці – Пресвятої Діви Марії. У Святу Пасху та на дванадесяті свята замість «Достойно є» співається задостойник, тобто 9-й ірмос святкового канону з приспівом.

ЄВХАРИСТІЯ (в перекладі з грецької мови означає «вдячність, вечеря Господня, на якій освячується хліб і вино») – причастя, подячна жертва. Таїнство Євхаристії здійснюється на літургії вірних. Див. «Літургія», «Милість миру».

ЄДИНОРОДНИЙ СИНУ – гімн, що звучить на літургії оголошених, вважається тропарем Константинопольського храму Святої Софії, побудованого грецьким імператором Юстиніаном. Він є автором тексту цього тропаря. В церковну практику даний піснеспів був введений у VI столітті для урочистого прославлення Ісуса Христа, як Єдинородного Сина Божого.

ЄКТЕНІЯ (в перекладі з грецької мови означає «старанне моління») – молитовні прохання, які від імені віруючих виголошує, як правило, диякон, після чого хор

співає «Господи, помилуй» або «Подай, Господи». Єктенії поділяються на великі, або мирні, малі, благальні, сугубі (посилені), єктенії за спочилих. Кожна єктенія закінчується виголосом священика, який прославляє Пресвяту Трійцю.

ЕКЗАПОСТИЛАРІЙ (СВІТИЛЬНИЙ) – (в перекладі з грецької мови означає «висилаю») – строфа тропарного типу, яка на ранній співається перед хвалітними псалмами та їх стихирами. Даний піснеспів отримав цю назву, вірогідно, через те, що для виконання *Екзапостиларія* один з хористів «висилався» на середину храму або на амвон. Вважають, що назва «Світільний» походить від змісту тексту, де в більшості говориться про світ, просвітління. Але світільний Успіння, наприклад, такого змісту не несе. Дослідник богослужбового співу Іван Олексійович Гарднер висловлює припущення, що ця строфа названа світільним через те, що виконується в кінці ранньої, коли вже світає.

ЕКФОНЕСІС (грецька назва) – музичне оформлення словесного тексту.

ЗАДОСТОЙНИК – піснеспів на честь Божої Матері (9-й ірмос святкового канону з відповідним приспівом), який співається замість «Достойно є» на святу Пасху, а також на всі дванадцять свята до їх віддання, тобто закінчення святкування. На літургії Василя Великого замість «Достойно є» виконується особливий піснеспів «Тобою радується, Благодатна».

ЗАСПІВ – короткий стих (музичне виголошення), який попереджує стихири, тобто звучить перед ними (на «Господи, я звав» хвалітні, стиховні або тропарі канона). Заспіви характерні для церковного співу до XVIII ст. та старообрядців. Цей музичний початок заспівував головщик, повільно та дикційно чітко, співаки ж повторювали за ним перші слова піснеспіву або продовжували з наступних слів до кінця.

ЗНАМЕННИЙ (СТОВПОВИЙ) РОЗСПІВ – система богослужбового співу з відповідною нотацією (до поч. XIV ст. – безлінійною). Див. «Розспів».

ЗНАМЕННЯ – ікона з зображенням Богородиці. Див. «Хоругви».

З НАМИ БОГ – урочиста пісня Ісаї «*З нами Бог, розумійте, народи, і підкоряйтеся, ось бо з нами Бог*» співається на Великому повечір'ї, яким розпочинається всенічне бдіння на Свята Різдва Христового, Хрещення Господнього та Благовіщення Пресвятої Богородиці. Особливістю даного піснеспіву є багаторазове повторення рефрену (в перекладі з французької мови «*refrain*» означає постійно повторюване закінчення) – «Ось бо з нами Бог», тобто приспіву.

ІКОС (у перекладі з грецької мови означає «дім»; буквальный переклад з сирійської мови *beth* – «дім», «строфа») – друга частина строфи акафіста. Ікос

складається з дванадцяти виголосів (церковнослов'янською мовою «воззваній»), які починаються призивом Імені Господнього або вітанням Ангела Благовісника з його зверненням до Пресвятої Богородиці: «Радуйся...», так званою *хайретизмою*.

ІПАКОЇ(Й) (у перекладі з грецької мови означає «слухати, відповідати, слідувати») – піснеспів, який всі присутні на богослужінні повинні слухати з особливою увагою. Це строфа тропарного характеру, що виконується на ранній у тому місці, де має бути сідальний, наприклад, після 3 пісні канону на Пасху, Різдво, Богоявлення. На всенічному бдінні співаються *іпакої* гласа. В більшості воскресні іпакої розповідають про відвідування живоносного гробу жінками-мироносицями або говорять про плоди воскресіння Христового. У наш час іпакої та сідальні в основному читаються, а не співаються.

ІС ПОЛЛА ЕТІ ДЕСПОТА (грецьке) – побажання многих літ правлячому архієрею.

ІРМОС – різновид тропаря, який є зразком, моделлю. За його мелодичною формою складаються ікоси, тобто взаємопов'язані строфи, однакові за числом складів у стихах.

КАНОН (в перекладі з грецької мови означає «правило, норма, закон», дослівно «палиця») – поема, яка складається з девяти пісень, поєднаних біблійною тематикою. Кожна пісня канону складається із початкової строфи – ірмоса (з грецької – «зв'язок») і тропарів. Ірмоси нагадують віруючим про старозавітні часи, тропарі ж канону присвячені новозавітним подіям та славлять Господа, Божу Матір або святого. Канон розділяється на три частини малими ектеніями, а також короткими піснеспівами: сідальними, іпакоєм, кондаком з ікосом. При цьому пісні об'єднуються по три. Друга пісня канону, як покайсна, виконується тільки під час Великого посту.

КАНОНАРХ – церковний служитель, учасник кліру, хорист, в обов'язки якого входить розпочинати деякі піснеспіви. Канонарх голосно, дикційно чітко проголошує кожен фразу піснеспіву, застосовуючи принцип псалмодійного виконання на одному тоні. Співаки хору повторюють той же словесний текст мелодично. Перед початком піснеспіву канонарх оголошує глас (в перекладі з церковнослов'янської мови «глас» означає «голос»), на якому треба співати даний піснеспів, наприклад, стихиру, після цього одразу виголошує початкову фразу тексту. Канонарх фактично виконує роль суфлера, хор дублює його. Співи з канонархом в основному збереглися в монастирях.

КАНТ, КАНТИ (в перекладі з латині *cantus* означає «пісня, спів») – вид стародавнього піснеспіву: напівдуховні – напівсвітські твори, які виконували ансамбль співаків або хор *a cappella* (без супроводу). Це триголосний спів, де мелодія проходить у верхньому голосі, другий голос звучить паралельно на терцію нижче, третій голос рухається по основних ступенях ладу. Стилiстичними ознаками кантів є куплетна форма та чіткий ритм. Канти були привезені в Україну із сусідньої Польщі у XVI столітті та панували на території України і Росії впродовж XVI-XVII століть. Літературною основою кантів були строфи релігійного змісту. Одним з авторів кантів, літургійних творів та «філософських пісень» був Григорій Сковорода. До середини XVII століття з'являються канти світського, ліричного змісту, а також панегіричні – вівати.

КАТАВАСІЯ (в перекладі з грецької мови означає «схожу вниз») – це є сходження обох хорів (правого та лівого) на середину храму для спільного виконання. В наш час «катавасія» – це назва ірмоса канону, яким закінчується пісня, або група пісень.

КАФІЗМИ (в перекладі з грецької мови означає «сидіння») – окремі частини Псалтиря, які складаються з кількох послідовних псалмів. Псалтир розділяється на двадцять частин – кафізм. Після кожної кафізми співається або читається сідальний. На службі під час читання кафізм на службі дозволяється сидіти.

КІНОВАРНІ ПОЗНАЧКИ (церковнослов'янською «пометы») – червоні позначки літерами в знаменному письмі. Походять від слова «киноварь» – мінеральна червона фарба з сірчаної ртуті. Введення кіноварних позначок (для полегшення читання безлінійних нотних записів) належить майстру церковного співу Івану Шайдурову з Великого Новгороду.

КЛІР – священно – і церковнослужителі, які належать до певної церкви, або єпархії.

КЛІРОС (назва походить від грецького слова «клір») – це спеціально відведені місця на солії (підвищенні), справа та зліва від амвону, де під час богослужіння співають посвячені клірики, які в храмі несуть особливу службу.

КОНДАК (в перекладі з грецької мови «контакіон», вірогідно, означає «невеличка палиця, на яку намотується свиток») – короткий піснеспів, в якому міститься історія святкової події. За змістом та структурою кондак подібний до тропаря. Це поема, яка складається з метрично однакових строф (до 24) і закінчується одними і тими ж словами – приспіваними, *ікосами*. Поема розпочинається строфою, яка за метрикою відрізняється від інших, але закінчується тими ж словами – це

так званий *проіміон*, або *кукуліон* (в перекладі з грецької мови означає «каптур», «капюшон»). В кукуліоні, тобто ввідній строфі, заключена головна тема всієї поеми. В давнину кондак урочисто виконував один співак, виходячи на амвон (до XVII століття амвон знаходився посередині храму), при тому він був одягнений у спеціальний одяг та після співу отримував монету в нагороду. Мелодії кондаків були мелізматично насичені, що вимагало від співака великої віртуозності. Тому хорове, навіть ансамблеве виконання кондаків, сумнівне. У сучасному значенні *кондак* – це додатковий тропар 3-ї та 6-ї пісень канону, а також піснеспів, що виконується після малого входу на літургії.

КОНЦЕРТ (в перекладі з латинської мови *concerto* означає «змагання») – у церковній практиці *концерт* – це музична композиція для хору *a cappella*, яка виконується в кульмінаційній частині Літургії, у спеціально визначеному місці для піснеспівів на тематику дня, після «Запричасного стиха», під час якого причащаються священнослужителі. У давнину «Запричасні стихи» лише читалися, згодом, цю музичну паузу стали заповнювати співом – концертом. Отож, з'явилась традиція після «Запричасного стиха» виконувати хорові концерти. В епоху бароко, після 1562 року, з'являється багатоголосний стиль хорового співу, так званий «*партес*» – спів різних голосових «партій». До XVII століття партесний спів являв собою концертний стиль, який успадкував багато чого від польського концерту. Опорою для нього була інструментальна барочна музика. За основу брався принцип концертування як гри «різного» – тембрів, фактури, динаміки. Партесний стиль співу приніс з собою сучасний запис партитури та 5-лінійну нотацію (до цього часу нотації були безлінійними). Творіння партесних концертів належать Василю Тітову (1650-1710?), М. Калашникову, Бавикіну, Редрикову, Яковлеву, Беляєву та ін. Визнаним майстром багатоголосних гармонійних композицій партесного співу та визначним теоретиком свого часу вважають киянина Миколу Павловича Дилецького (бл. 1650-1723). В період класичності, у XVIII столітті, з початком нової епохи розвитку партесного співу, на зміну одночастинному концерту приходить багаточастинний хоровий духовний концерт, характерною ознакою якого стає взаємодія духовного та світського співу. Жанр хорового духовного концерту є найвищим досягненням, своєрідною кульмінацією хорового мистецтва того періоду. Він являв собою підсумок всього, що було зроблено в музичному мистецтві до цього часу. Але з появою хорового концерту порушується принцип розспіву як єдиної мелодичної основи. На відміну від розспіву, концерт – це є порівняння контрастних частин, з чергуванням гомофонно-гармонічної та імітаційно-поліфонічної фактур. По суті принцип концерту полягає у змаганні *soli* – солістів або окремих груп хору, з *tutti*, тобто

повним його складом. Також концерти характеризуються зміною темпу, розміру, віртуозною голосовою технікою. В естетичному розумінні концерт – універсальний жанр. Він увібрав в себе інтонації оптимізму, радості, в той же час риси естетики бароко – монументальність, конфліктність, від класицизму – сентиментальність (мінорні терції, сексти). В хоровому концерті першість надається емоційному сприйняттю, вони писались на релігійні тексти. Подвійність призначення хорового концерту як для церковного, так і світського виконання, зумовлює зв'язок не тільки з церковними традиціями, але і з світською, побутовою музикою. Справжні майстри техніки написання *хорового концерту* – Максим Березовський (1745-1777), Дмитро Бортнянський (1751-1825), Артемій Ведель (1767-1806). Сучасне поняття концерту, що виконується на літургії, має дещо інше значення: під «концертом» розуміємо піснеспів, який підходить по змісту до головної події дня. Це може бути як класичний циклічний хоровий концерт, так і піснеспів у контексті святкової відправи: богородичний; псалом, покладений на музику; одночастинний концерт або ключовий піснеспів даного святкового богослужіння. Наприклад, на Стрітення, при соборному службовому типі, «Нині відпускаєш» доцільно заспівати також під час концерту на літургії, хоча, за уставом цей піснеспів виконується на вечірньому богослужінні.

КУКУЛІОН (в перекладі з грецької мови означає «каптур», «капюшон») – почин кондака або акафіста з'єднаний з ікосами одним рефреном, але відокремлений від них метричною структурою.

ЛАВРА – в перекладі з грецької мови означає «великий, багатолюдний монастир».

ЛІК – 1) хор, зібрання, колектив співаючих; 2) торжество, урочистість.

ЛІТІЯ – посилене моління. Літія звершується на великій святковій вечірні у притворі, або середині храму. В окремих випадках літію служать поза храмом та з'єднують з молебним співом і хресним ходом. Під час літії хор багато разів співає «Господи, помилуй!».

ЛІТУРГІЯ (в перекладі з грецької мови означає «спільна служба») – найважливіше богослужіння, під час якого здійснюється таїнство Причастя – свята Євхаристія, тобто подячна жертва. Літургія складається з трьох частин:

проскомидія, на якій заготовлюються святі дари;

літургія оголошених, тобто тих людей, які готуються до хрещення;

літургія вірних, на якій присутні тільки ті, хто прийняв таїнство хрещення.

Літургія ще має назву «Обідня», бо її належить звершувати в обідній час.

МАЛЕ СЛАВОСЛІВ'Я – піснеспів, яким розпочинається рання. Це славослів'я ангелів, які з'явилися вифліємським пастухам. Мале славослів'я вказує на Різдво Христове.

МЕТР (в перекладі з грецької мови *metron* означає «міра») – послідовність, чергування сильних та слабких долей у ритмічному русі, де сильна доля створює метричний акцент.

МИЛІСТЬ МИРУ – піснеспів, який виконується після Символу віри, у найголовнішій частині літургії, коли відбувається *Євхаристичний канон*, під час якого звершується святе таїнство Причастя. Диякон виголосом: *«Станьмо побожно, станьмо зі страхом. Будьмо уважні, щоб у мирі святу жертву приносити»* закликає віруючих з особливим благоговінням стати перед Богом та уважно слідкувати за здійсненням святого таїнства Євхаристії. У відповідь на цей виголос вся церква повторює за хором: *«Милість миру, жертву хваління»*, дякуючи за даровану милість небесного миру та приносячи єдино доступну жертву хвали. Далі священник, за давнім звичаєм, благословляє віруючих словами апостола Павла: *«Благодать Господа нашого Ісуса Христа і любов Бога і Отця, і причастя Святого Духа нехай буде зо всіма вами»*, на що хор відповідає: *«І з духом твоїм»*. Священник виголосом: *«До неба піднесімо серця»* запрошує віруючих до побожного стояння – слухання, моління та подумів не про земне, а про високе. Знову хор відповідає: *«Піднесли до Господа»*. Таке спільне моління пастиря і пастви перед принесенням святої жертви укріплює єдність богомольців.

Звершення таїнства святого Причастя починається так само, як починав Ісус Христос – подякою до Бога (літургію ще називають Євхаристією, що в перекладі з грецької мови означає «подяка»). Священник виголошує: *«Дякуємо Господеві»*, хор продовжує: *«Достойно і праведно є поклонятися Отцю, Сину, і Святому Духові, Тройці Єдиносущній і Нероздільній»*. В цей час, за традицією Православної Церкви, дзвонять у дзвін. Священник читає першу таємну молитву Євхаристичного канону, в якій прославляє милості Божі та дякує Господу за створення і визволення людини. Хор співає ангельську пісню: *«Свят, Свят, Свят Господь Саваоф (Господь сил небесних), повне небо і земля Слави Твоєї. Осанна в вишніх!»* Викликами *«Осанна»*, що в перекладі з єврейської мови означає *«Спаси, допоможи, Боже!»*, народ вітав Господній вхід в Єрусалим. Священник продовжує читати таємну молитву, в якій згадує, як Господь перед своїми стражданнями встановив Таїнство святого причастя. Під час другої таємної молитви священник виголошує слова Спасителя, сказані на Тайній вечері: *«Прийміть, споживайте – це є Тіло моє, що за вас ламається на*

відпущення гріхів» і «Пийте з неї всі – це є кров Моя Нового Завіту, що за вас і за многих проливається на відпущення гріхів». Далі священник у таємній молитві прославляє страждання, смерть, воскресіння, вознесіння Спасителя та Його друге пришествя. Диякон перед виголосом священника: «Твоє від Твоїх Тобі приносимо за всіх і за все» бере правою рукою дискос, лівою – потір, підносячи їх над престолом, при цьому права рука хрестоподібно лежить на лівій, що за древнім чином символізує вознесіння Ісуса Христа на Хрест. Хор тихо, протяжно та з благоговінням співає: «Тебе оспівуємо, Тебе благословимо, Тобі дякуємо, Господи, і молимося Тобі, Боже наш». Священник просить Бога Отця послати Духа святого на всіх, що моляться та на принесені Дари, щоб Він освятив їх. Після триразового читання священником тропаря третього часу, а дияконом 12 та 13 стихів 50 псалма між тропарями, священник благословляє хліб і вино, завершуючи словами: «Перетворивши Духом Твоїм Святим». Диякон тричі виголошує: «Амінь. Амінь. Амінь.». У цей найважливіший момент літургії відбувається переосутнення хліба і вина у тіло та кров Христову.

МОЛЕБЕНЬ – особливе коротке богослужіння, під час якого віруючі звертаються до Господа, Богородиці або святих з молитовними проханнями з особистих потреб, на подячному молебні дякують за отримані благодіяння.

МОЛИТОВНЕ ПРАВИЛО – прочитання ранніх та вечірніх молитов щодня. Існують три основних правила: 1) повне; 2) скорочене; 3) молитовне скорочене правило Серафима Саровського (три рази «Отче Наш», три рази «Богородице Діво, радуйся» та один раз «Вірую»: це правило для особливо втомлених людей та для тих, хто не має часу з поважних причин). Тексти перших двох правил знаходяться у книзі, яка має назву «Молитвослов». Молитовні правила допомагають очищенню душі віруючого.

НИНІ ВІДПУСКАЄШ – піснеспів, який звучить в кінці вечірньої та у якому розповідається про виконання Божої обітниці про послання в світ Спасителя. Ця молитва оспівана святим Симеоном Богоприємцем – останнім старозавітним праведником. До пришествя Спасителя святому Симеону з'явився ангел, щоби сповістити, що старець не помре до тих пір, поки не побачить Христа Спасителя. Наприкінці свого життя святий Симеон, побачивши Спасителя, промовив: «Нині відпускаєш раба Твого, Владико...» та з миром спочив.

ОБІХОД – збірник, де впорядковані основні піснеспіви повсякденного богослужбового кола Православної Церкви.

ОКТОЇХ (ВОСЬМИГЛАСНИК) – спеціальна богослужбова книга, в якій вміщуються піснеспіви (тропарі, кондаки, канони та ін.), поділені на вісім гласів,

тобто голосів-наспівів. Згідно церковного уставу, протягом тижня використовується по-черзі один із восьми гласів, починаючи з вечірні в суботу і закінчуючи «дев'ятим часом» у наступну суботу. Так утворюється восьминедільне коло чергування гласів-так званий *стовп*. При такій схемі на один тиждень приходить один глас; по проходженні восьми тижнів гласи повторюються спочатку. Встановлення гласової системи в Східній церкві належить св. Івану Дамаскіну (VIII ст.), на Заході – Папі св. Григорію Великому (від цього походить назва «григоріанський хорал»).

ОСАННА (в перекладі з єврейської мови означає «спаси, допоможи, Боже!») – виклик, яким народ вітав вхід Господній в Єрусалим.

ПАНАХИДА – служба по відспівуванні померлих.

ПАРЕМІЇ (в перекладі з грецької мови «паремія» означає «притча») – це:

1) повчальний вислів; 2) вибрані читання з книг Святого письма Старого та Нового завіту. Паремії читаються на вечірній.

ПАСІЯ, ПАСІОН (у перекладі з німецької мови *passion*, латинської мови *passio* означає «страждання») – музичний твір епічно-драматичного характеру, в якому зображаються страждання та смерть Ісуса Христа. Музичні *пасіони* виникли у IV столітті в практиці церковного католицького обіходу та розвинулись у традиційний національний жанр німецько-євангельської духовної музики. Знамениті 4 пасіони Й.С. Баха, відповідно до 4 Євангелій: від Матфея, Марка, Луки, Іоана.

ПЕРЕДПОЧАТКОВИЙ ПСАЛОМ – піснеспів «Благослови, душе моя, Господа», який складається з вибраних віршів 103 псалма. Через те, що цей псалом за уставом виконується на початку вечірньої, він отримав назву *передпочатковий*. Під час звучання цього піснеспіву священник звершує кадіння усього храму і віруючих, а диякон іде попереду зі світильником у руці. У віршах псалма виражається премудрість Бога в створенні світу. Фіміам, який стелиться під час кадіння, вказує на Духа святого; світильник в руках диякона – на слова Божі при створенні в перший день Світу: «Нехай буде світло!»; відкриті Царські врата – на блаженство людини в раю.

ПІСНЯ БОГОРОДИЦІ – див. «Чеснійша».

ПЛАЩАНИЦЯ – похоронні пелени, на яких зображений Ісус Христос, що лежить у гробі.

ПОВЕЧІР'Я – богослужіння денного кола, яке здійснюється в окремі дні, встановленні Типіконом. Повечір'я бувають двох видів: велике та мале. Велике повечір'я звершується у Великий піст і напередодні великих свят Різдва Христового та Богоявлення. Мале повечір'я, яке є скороченим варіантом великого повечір'я, звершується у всі інші дні.

ПОДІБНІ (ПОДОБНІ) – піснеспіви, які мелодично та метрично побудовані за зразком тих чи інших самоподобних.

ПОЛІЄЛЕЙ – (в перекладі з грецької мови означає «багато масла, оливи, світла») – урочиста частина ранньої. Під час поліелею звучить піснеспів «Хваліте ім'я Господнє».

ПОТИР – чаша, куди перед літургією вливається вино, з'єднане з водою, яке під час Євхаристичного канону переосутнюється у кров Христову.

ПРЕСТОЛ – особливо освячений чотирикутний стіл, який знаходиться посередині вівтаря і прикрашений двома покриттями: спідним – білим, з полотна, та верхнім – з більш дорогої тканини, переважно з парчі. На престолі невидимо присутній Сам Господь. Торкатися престолу та цілувати його можуть лише священнослужителі.

ПРИСПІВ – 1) піснеспів, який у великі Господні та Богородичні свята і на їх віддання співаються замість «Чеснійшої»; 2) стихи святого писання, які затверджені у уставом та звучать перед стихирами.

ПРИЧАСНИЙ (КІНОНИК) – стих із псалма, який співається під час причастя священнослужителів і закінчується мелізматичним «Алилуя». За змістом відповідає головній темі дня.

ПРОКИМЕН (в перекладі з грецької мови означає «пропонований наперед») – це один чи два стиха з псалмів Давидових, в яких висловлюється головна думка наступного за прокимном читання Священного Писання: паремій, Апостола та Євангелія.

ПРОСКОМИДІЯ (в перекладі з грецької мови означає «принесення») – частина літургії, на якій заготовлюються святі дари. В давнину християни приносили з собою в храм хліб і вино для здійснення таїнства. Проскомидія проводиться на жертovníку при зачиненому вівтарі упівголоса. Завершується вона, коли на кліросі читаються третій, шостий, іноді і дев'ятий часи із Часослова.

ПРОТОПСАЛЬТ (в перекладі з грецької мови означає «головщик») – головний співак, старший управитель кліросних хорів. Головщик починає піснеспів, інші хористи приєднуються до співу після того, як впізнають наспів. На відміну від канонарха, головщик не псалмодіює, а заспіває. Протопсальт є також уставщиком, тобто особою, яка відповідає за устав (порядок) даного богослужіння.

ПСАЛМОДІЯ – читання на одному тоні розспівано, протяжно. Це мелодична декламація, яка була запозичена християнством з древньоєврейського храмового богослужіння. Псалмодія відрізняється від розмовного жанру за такими ознаками:

постійна висота тону, на якому відбувається читання; довша тривалість вимовлених голосних, що стають малорізкими та не такими уривчастими, як в звичайній мові. Ритміка псалмодії визначається граматичними та логічними акцентами (наголосами) у тексті.

ПСАЛЬМА, ПСАЛЬМИ (в перекладі з грецької мови *psalma* означає «псалом») – піснеспів, виконаний у супроводі музичного інструменту. Це духовна пісня-гімн на текст, запозичений з Псалтирі, є різновидом канта. Збірка псалмів отримала назву «Псалтир» від «псалтеріону»- струнного інструменту типу гусел, під акомпанемент якого виконувались ці піснеспіви. Подібно канту, псальма – це триголосна пісня куплетної форми для невеличкого ансамблю співаків. У XVI столітті вони були розповсюджені у Польщі, згодом – в Україні, з другої половини XVII століття – в Росії. У зв'язку з розвитком світської музики цей вид піснеспівів у XVIII столітті був витіснений кантом. Біблійні псальми завжди були одним з найбагатших джерел, з яких черпали творчі сили поети. Цінною спадщиною стали псальми Дмитра Туптала. Видатним зібранням псалмів була «Рифмована псалтир» Симеона Полоцького (1680), покладена на музику Василем Тітовим.

РАННЯ – друга частина всенічного бдіння, яка нагадує новозавітні часи, прихід Господа Ісуса Христа у світ для спасіння людей та Його Воскресіння.

РЕГЕНТ (в перекладі з латині *regentis* означає «правлячий») – керівник церковного хору. Ця назва встановилась у XVII столітті із введенням партесного співу. До цього часу функцію керівника хору в церкві виконували доместики, або протопсальти. Більшість композиторів, хорових диригентів, викладачів були регентами. Серед них – Дмитро Бортнянський, Артемій Ведель, Олександр Архангельський, Павло Чесноков, Олександр Кастальський, Костянтин Пігров, Гаврило Ломакін, Степан Дегтярьов та ін.

РЕЧИТАТИВ (в перекладі з італійської мови *recitare* означає «читати вголос, декламувати») – різновид вокальної музики, який інтонаційно та ритмічно відтворює побутову або декламаційну мову. Окрім сольної, речитатив зустрічається також у хоровій музиці та оперних сценах.

РИТМ (в перекладі з грецької мови означає «співрозмірність») – організація музичних звуків в їх часовій послідовності.

РОЗСПІВ – основний варіант мовлення молитовного тексту та релігійний музичний жанр у стародавні часи. Це система церковних мелодій, яка має свої особливі естетичні музичні закони, певного походження, зі своїм власним методом погодження музичного елемента з текстом, утвореним з різних складів. Кожна з цих

мелодій поступово формувалась в тій чи іншій місцевості та з часом була введена у загальне церковне використання. Характерними ознаками кожного розспіву є тип поспівок, мелодичний склад (перевага мелодичної основи або речитативу), ритмічна будова, а також загальний емоційний характер. Більшість розспівів включають у себе окремі мелодії для кожного з восьми гласів. Розспіви поділяються на *повні*, в яких є наспіви для всіх груп і типів піснеспівів та *неповні*, які налічують наспіви лише для деяких піснеспівів (наприклад, тільки для тропарів та ірмосів, але немає наспіву для стихир). В рамках одного розспіву можна визначити розділення на *великий* та *малий* розспіви. Великий розспів дуже розвинутий мелодичними формами, де на один склад тексту припадає не менше ніж чотири пов'язані між собою звуки різної висоти. В малому розспіві переважає речитатив на одному тоні; в мелодії на один склад тексту припадає тільки один або два пов'язані звуки різної висоти. Найдавнішим та повним розспівом православної церкви є знаменний, або стовповий. Найстаріші письмові згадки про нього належать до кінця XI століття. Мелодії знаменного розспіву звучали в примарній для співаків зоні, плавно, без стрибків, асиметрично, без ділення на рівні такти. Особливої краси спів набував завдяки одноголосному звучанню чоловічого хору *a cappella*, тобто без супроводу. Розспіви поділяються на древні та ті, які з'явилися пізніше. До древніх розспівів відносяться великий знаменний, грецький, болгарський, київський. До іншої групи розспівів належать місцеві та звичайні. До XX століття в наукових працях наспів і розспів мали однакове значення. Вперше відокремлює ці два поняття знавець історії богослужбового співу Іван Олексійович Гарднер. *Розспівом* він називає систему організації піснеспівів зі своїми музичними законами та естетичними принципами; *наспівом* – варіант мелодії місцевого походження, призначений для виконання за ним тих чи інших гімнографічних груп піснеспівів.

СВІТЕ ТИХИЙ – піснеспів, який звучить під час важливого священнодійства вечірні – так званого «входу з кадилом». Як на літургії священник здійснює вхід у вівтар зі святими дарами для принесення Безкровної Жертви, так і на вечірні для принесення словесної жертви – подяки, хвалебної молитви. При звучанні богородичного (догматика), тобто останньої стихири на честь Божої Матері (на «Господи, взиваю до Тебе») відчиняються Царські врата і звершується вечірній вхід: з вівтаря північними дверима виходить свічконосець, за ним диякон з кадилом, як образ Івана Предтечі, а потім священник. Священник стає на амвоні лицем до Царських врат, благословляє хрестоподібно вхід і після виголосу дияконом: «*Премудрість! Станьмо побожно!*» (тобто слухайте премудрість Господню, стійте прямо,

зосереджено) входить разом з дияконом через Царські врата у вівтар і стає на горне (підвищення) місце. Хор у цей час виконує дуже давню пісню Сину Божому: «Світе тихий...».

СЕДМИЧНИЙ – богослужбове коло відповідно до семи днів тижня, кожний з яких присвячений прославленню святого (святих), священних осіб або подвигу Господа Ісуса Христа. Молитви седмичного богослужбового кола містяться у книзі, що має назву Октоїх.

СИЛЛАБІЧНИЙ СТИХ – в перекладі з грецької мови *sillabe* означає «склад».

СІДАЛЬНИЙ, СІДАЛЬНІ – тропар, що виконується під час читання кафізм. Свою назву сідальні отримали через те, що на богослужінні у цей момент дозволяється сидіти. Виконуються на ранній після недільних тропарів та малої ектенії.

СКРИЖАЛІ – чотирикутники з тканини червоного або зеленого кольору, які нашиті на мантію спереду: два зверху й два знизу. Вони означають, що архімандрит керує братією за Божими заповідями.

СТЕПЕННІ – див. «Від юності моєї».

СТИХ (ВІРШ) – короткий вислів з книг Священного Письма. У богослужбовій практиці «вірші» прийнято називати «стихами».

СТИХИРА (СТИХИРИ) – різновид церковних піснеспівів, назва якого походить від – «стиха» («стих» – це короткий вислів з книг Священного Письма). У богослужбовій практиці «вірші» прийнято називати «стихами». Стихира є повторенням стиха однієї зі старозавітних книг, зазвичай Псалтирі. Це піснеспів різного змісту та різного об'єму, що складається з 8-12 строф – фраз, написаний на честь свята та виконується одним із хорів за участю канонарха. Стихира на честь Божої Матері має назву «богородичний», або «догматик» («догмат» – головне у вченні про віру). В ній викладається догмат про втілення Сина Божого від Діви Марії. Після благальної ектенії, або після літії, яка служиться на великі свята, співаються стихири на стиховні. Це особливі стихи, які написані в пам'ять згадуваної події.

ТАКТ (латинська назва) – відрізок музичного твору, який починається з сильної долі та закінчується на наступній сильній долі.

ТРЕБИ – всі Таїнства, окрім Євхаристії та Хіротонії, а також молебни, панахиди, відспівування, освячення домівок, будівель. Книга, в якій містяться чинопослідування треб, має назву Требник.

ТРИСВЯТЕ (ТРИСВЯТА ПІСНЯ) – піснеспів, який виконується на літургії оголошених. Хор співає трисвяту ангельську пісню «Святий Боже, святий Кринкий,

святий Безсмертний, помилуй нас». За переказами, перші слова молитви були почуті від ангелів хлопчиком у V столітті під час землетрусу в Константинополі, коли звершувалось богослужіння та хресний хід. Християни, які були свідками цього, додали до співу ангелів слова: «Помилуй нас», та землетрус закінчився. Спеціальним указом ця молитва була введена в богослужбове використання. Трисвяте виконується особливим чином: тричі співається «Святий Боже, святий Кріпкий, святий Безсмертний, помилуй нас», далі йде приспів «Слава... і нині...», після чого додається «святий Безсмертний, помилуй нас», на закінчення знову співається «Святий Боже, святий Кріпкий, святий Безсмертний, помилуй нас». Під час архієрейської служби молитовний текст «Святий Боже, святий Кріпкий, святий Безсмертний, помилуй нас» за традицією співає тріо грецькою мовою: «*Агіос о Феос, Агіос Ісхірос, Агіос Афанатос, елеїсон імас*».

ТРОПАР (в перекладі з грецької мови *tropos* означає строка) – строфа, в якій коротко розкрита тема свята, виражена головна думка, суть даного богослужіння. В тропарі підсумовується все те, що було сказано в інших піснеспівах того ж дня. Автором тексту є преподобний Іван Дамаскін. Тропарі мають монострофічну форму та записані сіллабічним (в перекладі з грецької мови *sillabe* – склад) стихом.

УСТАВЩИК – див. «Протопсалът».

ФІМІАМ – дим від кадила.

ХВАЛІТЬ ІМ'Я ГОСПОДНЄ – піснеспів, який складається з хвалебних віршів 134-го та 135-го псалмів. Даним співом розпочинається *полієлей* – урочиста частина ранньої. Полієлей в перекладі з грецької мови означає «багато масла, оливи, світла». Під час співу «Хваліть ім'я Господнє» в храмі запалюють всі вогні тому, що в цей момент згадується Воскресіння Спасителя з мертвих, Його перемога над смертю та Церква хвалить Господа за Його милість до роду людського.

ХЕЙРОНОМІЯ (в перекладі з грецької мови *cheir* означає «рука», *nomos* – «закон») – система зображальних знаків, яка протягом ряду століть перетворилася в науку. Це мистецьке відтворення мелодичного контуру за допомогою особливого руху рук і пальців. Застосовуючи хейрономію, керівник показував не тільки темп, а й напрям мелодії, динамічні відтінки та ін. Автором такого способу керування масовим співом вважають Птолемея. Ця система зображальних знаків, яка протягом ряду століть перетворилася в науку, походить своїми коренями з глибокої давнини. Зображення аналогічних жестів зустрічаються на єгипетських барельєфах третього тисячоліття до н.е. Відсутність вказівок на точну висоту та протяжність звуку притаманно *невмі* (в перекладі з грецької мови «невма» означає «жест, рух рукою»).

Невменна нотація являла собою зафіксований на пергаменті або папері повітряний малюнок руху рук. Головним в розшифруванні невменної нотації була усна традиція, творчий контакт з учителем.

ХЕРУВИМСЬКА ПІСНЯ – ангельська пісня, що звучить на літургії вірних-найважливішій частині божественної служби, отже присутні на її відправі лише вірні, тобто ті, які прийняли Святе Хрещення. Під час співу «Херувимської» здійснюється Великий вхід – перенесення святих Дарів з жертovníка на престол для принесення Богу та їх освячення. Святі дари у вигляді чаші з вином і дискоса з Агнцем зображають Ісуса Христа, що йде на страждання та смерть за гріхи людей. Амвон, куди виходять священнослужителі, символізує Голгофу, Храм – весь світ, за який приніс себе в жертву Спаситель. Свою назву Херувимська отримала від одкровення Івана Богослова, який чув, що її співали на небі Господу херувими.

ХІРОТОНІЯ (в перекладі з грецької мови означає «рукопокладення») – посвячення у священнослужителі для здійснення таїнств через архієрейське рукопокладання. При висвяченні на єпископа (архієрея) рукопокладений має благодать не тільки здійснювати таїнства, але й рукопокладати інших для здійснення таїнств.

ХОР (в перекладі з грецької мови *choros* означає «хор, хоровод, зібрання») –

1) група виконавців – *хоревтів* у древньо – грецькому театрі, які повторювали за драматичним актором окремі репліки і фрази. Згодом хором стали називати великий ансамбль вокалістів.

2) колектив співаючих, який виконує вокальну музику з супроводом, або *a cappella*, тобто без супроводу.

ХОРАЛ (в перекладі з латинської мови *choralis* означає «хоровий піснеспів») –

1) літургійний хоровий піснеспів релігійного характеру на латинській або національній мові: унісонний, одноголосний – у католицькій церкві та багатоголосний – у протестантській. Мелодії гімнів лютеранської церкви у подальшому, впродовж всього періоду бароко, у протестантській Німеччині стали фундаментом для двох основних видів музичної композиції – церковної кантати та органної хоральної прелюдії); 2) музичний твір, п'єса акордового викладення, з рівномірними тривалостями, яка виконується у повільному темпі.

ХОРМЕЙСТЕР (в перекладі з німецької мови *der Chor* – «хор», *der Meister* – «майстер») – майстер хору, керівник або помічник художнього керівника хорового колективу.

ХОРУГВИ – священні знамена, стяги, на яких з обох боків зображені ікони. Спочатку ікони зображались на тканині, пізніше – на металі і були прикріплені

до довгих древків, у вигляді стародавніх військових знамен. Форма хоругв та їх використання беруть початок з часів Костянтина Великого, який розпорядився прикрасити своє імператорське знамено зображенням Хреста. З часів Костянтина Великого вживається словосполучення «церковне знамено». Пізніше хоругви стали прикрашати образами Спасителя, Пречистої Діви, угодників Божих. В XVI-XVII ст. військові полки називались іменем тих ікон, які зображались на їх полкових знаменах-хоругвах, наприклад, на честь ікони «Знамення». У звичайні дні хоругви зберігаються біля кліросів, по різні сторони від Царських врат. В особливо урочисті свята вони виносяться на хресний хід. Дослівно *хоругви* означають священні знамена перемоги Церкви Христової над гріхом.

ЦАРСЬКІ ВРАТА – найбільші врата, які розміщуються посередині іконостасу. Царськими вратами вони називаються тому, що через них невидимо проходить Господь Ісус Христос. Через Царські врата дозволяється проходити тільки священнослужителям. За Царськими вратами, з боку вітваря, висить завіса, яка відкривається або закривається, в залежності від ходу богослужіння. Над Царськими вратами розміщується ікона Таємної вечері. Самі ж Царські врата прикрашаються іконами Благовіщення Пресвятої Богородиці і чотирьох євангелістів, тобто апостолів Матфея, Марка, Луки та Іоана, які написали Євангеліє. Праворуч від Царських врат завжди розміщується ікона Спасителя, а ліворуч – ікона Божої Матері.

ЧЕСНІЙША – пісня Богородиці. Див. «Величає душа моя Господа».

ЧИН – назва повного викладення всіх молитв, призначених для відправи різних богослужінь. Порядок чину міститься в спеціальних Богослужбових книгах із зазначеною послідовністю.

ШЕСТИПСАЛМІЄ – читання шести вибраних псалмів царя Давида на ранній. У цих псалмах розповідається про гріховний стан людей та висловлюється надія на Божу милість. Шестипсалміє читається після «Малого славослів'я».





*Архієрейський хор «Зна́мення»
Свято-Покровського та Свято-Воскресенського соборів (м. Рівне)
Української Православної Церкви
з Блаженнішим Єпіфанієм, митрополитом Київським і всієї України
та Високопреосвященнішим Іларіоном,
Архієпископом Рівненським і Острозьким, після урочистої Літургії
на Козацьких могилах 30 червня 2019 року*



Хорові імпреси: Артемій Ведель – Леся Дичко «Помолихся лицю Твоєму всім серцем моїм», до 250-річчя з дня народження А. Веделя. Концерт відбувся з благословення Високопреосвященнішого Іларіона в рамках проекту громадських ініціатив «Рівне – місто унікальних подій». Виконавці: архієрейський хор «Зна́мення» та камерний оркестр Рівненської обласної філармонії. Диригент – Наталія Іваник



Архієрейський хор «Зна́мення» з народною артисткою України, лауреатом Національної премії ім. Т. Шевченка, композитором, професором Лесею Дичко та дослідником творчості Артемія Веделя Євгеном Махновцем



*Святкування 15-річчя архієрейського хору «Зна́мення».
Перше виконання «Святкової Літургії» (муз. Наталії Іваник)
у Свято-Воскресенському соборі м. Рівне, 2012 р.*

*Регент Наталія Іваник на хорах
у Свято-Воскресенському соборі
м. Рівне*





*На Міжнародному семінарі хорових диригентів
у Баварській музичній академії м. Марктобердорф, Німеччина, 2007 р.*



*Концерт на ІХ Міжнародній Пасхальній асамблеї «Духовність єднає Україну»
у Свято-Михайлівському Золотоверхому соборі м. Київ, 2017 р.*



*Архієрейський хор «Зна́мення»
на Міжнародному фестивалі «II Dnie muzyki cerkiewnej»,
м. Редзіна (Польща)*



*Святкування 20-річчя архієрейського хору «Зна́мення».
Авторський концерт Наталії Іваник
у Свято-Покровському соборі м. Рівне, 2017р.*



*Регенти Володимир та Наталія Іваники
після виступу на XXXVI Міжнародному фестивалі церковної музики
«Хайнувка 2017» (Польща), де хор «Зна́мення» став Лауреатом I премії*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Архімович Л., Каришева Т., Шеффер Т., Шреєр-Ткаченко О. Нариси з історії української музики. – К., – 1964. – Ч.1 – 306 с.
2. Всенощное бдение. Литургия. Изд. II. М. : Московская Патриархия 1982. – 96 с.
3. Гарднер. И.А. Богослужбное пение Русской Православной Церкви. В 2 т. Т. 1. – Нью-Йорк, 1982. – 553 с.
4. Друскин М.С. Пассионы и мессы И.С. Баха. – Л.: 1967. – 168 с.
5. Історія української музики: В 6 т.-Т. 4: 1917 – 1941 / Ред. кол. Л. О. Пархоменко (відп. ред.), О. У. Литвинова, Б. М. Фільц. – К.: Наукова думка, 1992. – 615 с.
6. Колесса М. Основи техніки диригування / М. Ф. Колеса : [2 вид.]. – Київ : Музична Україна; 1973. – 198 с.
7. Лисько З. Музичний словник / З. Лисько. – К.: Муз. Україна, 1994. – 167 с.
8. Мартынов В.И. История богослужбного пения. Москва: РНО ФА1994.
9. Маценко П. Нариси до історії української музики. Роблін-Вінніпег: Видання М.Т.Б., 1968. – 151 с.
10. Митці України: Енциклопедичний довідник / Упорядники: М.Г. Лабінський, В.С. Мурза. За редакцією А.В. Кудрицького. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1991. – 848 с.
11. Настольная книга священнослужителя. Т. 4. М., 1985.
12. Редакционно-издательское оформление церковных печатных изданий : справочник автора и издателя. – М. : Издательство Московской Патриархии Русской Православной Церкви, 2015. – 208 с.
13. Розеншильд К. История зарубежной музыки. Вып. 1 / К. Розеншильд. Москва: Музыка, 1978. – 544 с.
14. Романовский Н. Хоровой словарь. Л.: Музыка, 1980. – 144 с.
15. Слобідський С. Закон Божий. К. – Вид. відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату. – К., 2008. – 654 с.
16. Словник музичних термінів / Юцевич Ю. Є. – 2-е вид., перероблене й доповнене – Київ : Музична Україна, 1977. – 206 с.
17. Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / – К.: Либідь, 1993. – 592 с.
18. Правдолюбов А. Жизненные правила для регента-любителя / Протоиерей А. Правдолюбов.

ЗМІСТ

| | |
|--|---|
| <i>Слово архієпископа Рівненського і Острозького Іларіона.....</i> | 3 |
| <i>Музична заграва вічного світла Царства Небесного.....</i> | 5 |

ПІСНЕСПІВИ ВСЕНІЧНОЇ

Велика Вечірня

| | |
|-------------------------------------|----|
| Благослови, душе моя, Господа | 7 |
| Велика ектенія | 12 |
| Блажен муж. | 14 |
| Світе тихий. | 18 |
| Потрійна ектенія..... | 21 |
| Благальна ектенія..... | 23 |
| Нині відпускаєш..... | 25 |
| Богородице Діво, радуйся..... | 28 |

Рання

| | |
|--------------------------------|----|
| Мале славослів`я..... | 30 |
| Хвалить ім`я Господнє | 32 |
| Величає душа моя Господа. | 34 |
| Велике славослів`я. | 42 |
| Утверди, Боже..... | 51 |
| Многолітні..... | 52 |

Додаток

| | |
|--|------------|
| Тропар Одигітрії Дорогобузької..... | 54 |
| Кондак Одигітрії Дорогобузької..... | 56 |
| Тропар Великодня..... | 58 |
| Богородице Діво, радуйся (для жіночого або дитячого хору)..... | 59 |
| Під кров Твій, Владичице. Богородичний. Знаменний розспів. Хорове аранжування Наталії Іваник | 61 |
| Архангельський глас. Величання на Благовіщення. Знаменний розспів. Хорова версія Наталії Іваник..... | 63 |
| Потрійна ектенія (C-dur)..... | 64 |
| Потрійна ектенія (G-dur)..... | 65 |
| Святий Боже..... | 66 |
| Віждь мою скорбь. Покаянна стихира..... | 68 |
| Останнє причастя. Бачиш мій біль. Покаянна стихира..... | 71 |
| Многії літа..... | 74 |
| Коментарі до піснеспівів Всенічної..... | 75 |
| Методичні рекомендації та практичні поради керівнику хору щодо особливостей виконання духовних піснеспівів..... | 79 |
| Словник регента..... | 89 |
| Список використаної літератури..... | 117 |

Н.М. Іваник

I-19 ВСЕНІЧНА. Навчальний посібник для студентів вищих та середніх мистецьких навчальних закладів. – Рівне: ФОП Лапсюк В.А., 2019. – 120 с.

ISBN 978-617-7058-70-9

Призначено для використання у навчальному процесі студентами диригентсько-хорових відділень вищих та середніх мистецьких навчальних закладів, а також рекомендовано хоровим диригентам, регентам, клірикам та любителям хорового мистецтва

УДК 784.1 : 783 (075.8)

Навчальне видання

Іваник Наталія Миколаївна

ВСЕНІЧНА

Навчальний посібник для студентів вищих та середніх мистецьких навчальних закладів

Музичний редактор – В. Іваник

Редактор – Б. Столярчук

Комп'ютерний набір – В. Іваник

Верстка – Р. Колодяжний

Відповідальний за випуск – В. Лапсюк

Підприємець Лапсюк В. А. Св. РВ № 30 від 08.06.2005 р.
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.

Підписано до друку 05.09.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman Сут.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8,0. Облік. вид. арк. 6,75.
Наклад 200 прим. Зам 76. Ціна договірна.

Віддруковано ФОП Лапсюк В. А. Св. ВОО № 735606 від 09.02.2001 р.
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.